

JONGEREN IN GEZINSHUIZEN

Een onderzoek naar het bieden van regels en structuur vanuit mentalisatie

25 MEI 2017

CHRISTELIJKE HOGESCHOOL EDE

LAURA VALSTER & GERTINE WITHAAR DE JONG

Colofon

Naam: Laura Valster
Geboortedatum: 19-04-1994
Studentnummer: 130487
Opleiding: Maatschappelijk Werk en Dienstverlening (MWD)
Minor: Relatie en Gezin

Naam: Gertine Withaar de Jong
Geboortedatum: 08-12-1992
Studentnummer: 130905
Opleiding: Maatschappelijk Werk en Dienstverlening (MWD)
Minor: Jeugdzorg

Onderwerp: Gezinshuisjongeren, hechting, het bieden van regels en structuur, mentaliseren
Praktijkorganisatie: Christelijke Hogeschool Ede, Lectoraat Jeugd en Gezin
Opdrachtgever: Ellen Schep

Onderwijsinstelling: Christelijke Hogeschool Ede
Afstudeerbegeleider: Aletta Simons
Eerste beoordelaar: Jaap de Jong
Datum: 25 mei 2017

Samenvatting

Voor een goede hechting zijn zowel het bieden van regels en structuur als het mentaliseren belangrijke voorwaarden. Over beide punten is weinig tot geen kennis beschikbaar over relaties tussen gezinshuisouders en gezinshuisjongeren. Samen met het signaal dat er veel uitval is in gezinshuizen, is het zeer urgent dat hier kennis over komt. Vanuit deze probleemstelling volgt de hoofdvraag van dit onderzoek: 'Welke rol speelt mentaliseren met betrekking tot het bieden van regels en structuur en hoe wordt het zichtbaar in de interactie tussen gezinshuisjongeren van 12 tot 18 jaar en gezinshuisouders?'

De hoofdvraag is onderzocht aan de hand van drie deelvragen. Om een antwoord te geven op deelvraag één is er aan de hand van de literatuurstudie gekeken naar wat jongeren in de leeftijd van 12 tot en met 18 jaar nodig hebben in gezinshuizen qua regels en structuur. In deelvraag twee wordt er beschreven wat mentaliseren is en hoe dit met het bieden van regels en structuur gecombineerd kan worden. Om deze deelvraag te beantwoorden, is er ook gebruik gemaakt van een literatuurstudie. In deelvraag drie is er onderzocht hoe het bieden van regels en structuur vanuit mentalisatie binnen gezinshuizen zichtbaar wordt. Dit is onderzocht aan de hand van een conversatieanalyse.

De conclusies die uit de deelvragen en tijdens het beantwoorden van de hoofdvraag zijn ontstaan worden hieronder kort geformuleerd.

Er blijkt dat er in de literatuur veel informatie te vinden is over wat jongeren van 12 tot en met 18 jaar nodig hebben aan regels en structuur, maar dat er weinig bekend is over wat specifiek gezinshuisjongeren nodig hebben. Wat wel bekend is, is dat zij extra behoefte hebben aan duidelijkheid, structuur en grenzen, omdat zij dit in veel gevallen niet hebben geleerd en/of hebben meegekregen als kind (Molenaar, 2013). Over hoe gezinshuisouders dit concreet kunnen bieden, is echter niet veel geschreven in de literatuur.

Volgens Allen, Fonagy en Bateman (2008) is mentalisatie een bewustwording van mentale toestanden bij jezelf en bij anderen. Mentalisatie in combinatie met het bieden van regels en structuur wordt zichtbaar wanneer gezinshuisouders zich inleven in de gezinshuisjongeren en nadenken over de gedachten, behoeften en gevoelens van de gezinshuisjongeren en op basis hiervan regels en structuur bieden. Wat al bekend is, is dat jongeren behoefte hebben aan duidelijkheid. Dit kan gecreëerd worden door regels en structuur. Wat daarbij belangrijk is, is dat wanneer er teveel nadruk op inleving wordt gelegd, er geen regels en structuur geboden wordt en er geen veiligheid gecreëerd wordt. Andersom geldt dit ook. Een te grote focus op regels en structuur kan voor onveiligheid zorgen vanwege het gebrek aan inleving en mentalisatie. Kort gezegd is een balans van belang, zoals het aanvoelen en inspelen op de behoeften van gezinshuisjongeren en daarop de regels en grenzen aanpassen.

De focus in deelvraag drie lag op hoe gezinshuisouders corrigeren en aan de hand daarvan werd er gekeken naar de mate van mentalisatie. Er zijn vijf manieren van corrigeren ontdekt. Deze vijf manieren van corrigeren zijn: directief, declaratief, vragend, humoristisch en indirect corrigeren. Bij elke manier van corrigeren kwamen er aspecten van mentaliseren voor, bij de één meer dan bij de ander. Ook is het opvallend dat over de humoristische en indirecte manier van corrigeren weinig tot niets is geschreven in de literatuur.

Op basis van bovenstaand conclusies zijn de volgende aanbevelingen geformuleerd:

- In gesprek gaan met de gezinshuisouders over of zij de verschillende manieren van corrigeren bewust of onbewust inzetten. Op basis hiervan en op bovengenoemde vervolgonderzoek, concrete handvatten creëren over hoe gezinshuisouders concreet regels en structuur kunnen bieden aan gezinshuisjongeren vanuit mentalisatie.
- Vervolgonderzoek naar de humoristische en indirecte manier van corrigeren, omdat hier vanuit de literatuur weinig over bekend is, maar op de videobeelden zichtbaar was dat het efficiënte manieren zijn om te corrigeren.

- Vervolgonderzoek naar de overige videobeelden die vanwege tijdsgebrek niet zijn geanalyseerd, om zo een duidelijker en groter beeld te verkrijgen met aanvullende informatie, waardoor de validiteit nog groter wordt.
- Vervolgonderzoek naar het onderwerp 'structuur', omdat er in dit onderzoek vooral is ingegaan op 'regels' en 'corrigeren'. Het onderwerp 'structuur' valt hier ook onder, maar wij zijn van mening dat er meerdere aspecten van structuur zijn en dat de andere aspecten ook relevant kunnen zijn.

Inhoudsopgave

Colofon	1
Samenvatting	2
Voorwoord	7
Inleiding	8
Hoofdstuk 1. Methodologie en verantwoording onderzoek.....	9
1.1 Aanleiding, achtergrond en probleembeschrijving	9
1.1.1 Wat is mentaliseren?	10
1.1.2 Regels en structuur	10
1.1.3 Mentaliseren, regels en structuur	11
1.2. Probleemstelling	11
1.3 Vraagstelling.....	11
1.3.1 Hoofdvraag.....	11
1.3.2 Deelvragen	11
1.4 Doelstelling, doelgroep en resultaten.....	11
1.4.1 Doelstelling	11
1.4.2 Doelgroep.....	11
1.4.3 Product en resultaten	12
1.5 Beschrijving en verantwoording gekozen onderzoeksmethoden.....	12
1.5.1 Type onderzoek.....	12
1.5.2 Literatuurstudie	12
1.5.3 Risico's literatuurstudie	12
1.5.4 Conversatieanalyse	13
1.5.5 Risico's conversatieanalyse	14
1.5.6 Reikwijdte	14
Hoofdstuk 2. Wat (gezinshuis)jongeren nodig hebben aan regels en structuur.....	15
2.1 Jongeren in het algemeen	15
2.1.1 Leeftijdsadequate grenzen.....	15
2.1.2 Belang van grenzen stellen	15
2.2 Jongeren in gezinshuizen	16
2.2.1 Wat hebben gezinshuisjongeren nodig?.....	16
2.2.2 Grenzen stellen	17
2.2.3 Onderhandelen	17

2.2.4 Grenzen hanteren	18
2.2.5 Vermijden en deëscaleren	19
2.2.6 Basishouding	19
2.3 Samenvatting	19
Hoofdstuk 3. Mentaliseren en de rol hiervan bij regels en structuur	21
3.1 Wat is mentaliseren?	21
3.1.1 Expliciet en impliciet mentaliseren	21
3.2 Mentaliseren, hechting en spiegelend gedrag	22
3.3 Mentaliseren en getraumatiseerde kinderen/jongeren	22
3.4 Mentaliseren, regels, structuur en grenzen	23
3.5 Mentaliseren in de praktijk brengen	24
3.6 Samenvatting	24
Hoofdstuk 4. De gezinshuizen in beeld	26
4.1 Inleiding	26
4.2 Kijkkader	26
4.3 Categorieën	27
4.4 Directief corrigeren	27
4.4.1 Concluderende samenvatting	30
4.5 Declaratief corrigeren	31
4.5.1 Concluderende samenvatting	33
4.6 Vragend corrigeren	34
4.6.1 Concluderende samenvatting	39
4.7 Humoristisch corrigeren	39
4.7.1 Concluderende samenvatting	42
4.8 Indirect corrigeren	42
4.8.1 Concluderende samenvatting	44
4.9 Tot slot	44
Hoofdstuk 5. Conclusie	45
5.1 Regels en structuur	45
5.2 Mentalisatie	45
5.3 Praktijk	46
5.3.1 Directief corrigeren	46
5.3.2 Declaratief corrigeren	46

5.3.3 Vragend corrigeren	46
5.3.4 Humoristisch corrigeren	46
5.3.5 Indirect corrigeren	47
5.4 Vergelijking literatuur en praktijk	47
5.5 Beantwoording hoofdvraag	47
Hoofdstuk 6. Aanbevelingen	48
6.1 Concrete handvatten creëren	48
6.2 Vervolgonderzoeken	48
Hoofdstuk 7. Discussie en product- en procesevaluatie	49
7.1 Productevaluatie	49
7.2 Procesevaluatie	50
7.3 Discussie	51
Hoofdstuk 8. Literatuurlijst	53
Bijlage 1. Kijkkader	56
Bijlage 2. Categorieën	57
Bijlage 3. Codelijst fragmenten	58
Bijlage 4. Inhoud bronnenboek	60

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoeksverslag 'Jongeren in gezinshuizen: een onderzoek naar het bieden van regels en structuur vanuit mentalisatie'. Dit onderzoeksverslag is geschreven in het kader van ons afstudeertraject van de opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening aan de Christelijke Hogeschool te Ede. Het onderzoek wat gedaan is om dit onderzoeksverslag te schrijven, is uitgevoerd onder leiding van onze opdrachtgever Ellen Schep (o.a. werkzaam bij het lectoraat Jeugd en Gezin) en de daarbij behorende samenwerking met Rijksuniversiteit Groningen. Tevens is er samengewerkt met een onderzoeksgroep, bestaande uit onze bovengenoemde opdrachtgever en twee overige afstudeer koppels van de CHE. Dankzij het meedenken en de feedback van deze partijen, is dit onderzoek een dynamisch onderzoek met een breed perspectief.

In samenwerking met onze afstudeerbegeleider Aletta Simons en onze opdrachtgever hebben wij de focus voor dit onderzoek bepaald en daaruit volgend de onderzoeksvraag geformuleerd. Aan de hand van drie deelvragen hebben wij deze onderzoeksvraag beantwoord. De samenwerking tussen zowel ons als onze afstudeerbegeleider als onze opdrachtgever is zeer positief verlopen. Zij stonden altijd klaar voor vragen en wilden graag meedenken met ons onderzoek. Ook prof. dr. A.J. Koole en zijn studenten van Rijksuniversiteit Groningen hebben meegedacht met onze analyse en conclusies.

Voor dit onderzoek hebben wij onder anderen de conversatieanalyse toegepast. Deze onderzoeksmethode was nieuw voor ons en dankzij onze opdrachtgever en prof. dr. A.J. Koole hebben wij inzicht gekregen in deze voor ons nieuwe onderzoeksmethode. Gedurende het onderzoeksproces waren wij soms zoekende in hoe wij deze methode optimaal konden toepassen. Dankzij de onderzoeksgroep was er mogelijkheid tot overleg hierover en hebben zij bijgedragen aan het begrijpen en kunnen toepassen van deze onderzoeksmethode.

Via deze weg willen wij bovengenoemde mensen bedanken voor hun hulp en inzet tijdens ons afstudeertraject.

Ten eerste willen wij onze afstudeerbegeleider Aletta Simons bedanken voor haar begeleiding tijdens ons onderzoeksproces. De gesprekken met haar waren helder en inzicht gevend en haar feedback was altijd zeer nuttig.

Ten tweede willen wij de onderzoeksgroep bedanken voor het meedenken met ons onderzoek en voor het toetsen van onze interpretaties en conclusies. Mede dankzij hun is de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek versterkt.

Ten derde willen wij prof. dr. A.J. Koole en zijn studenten van de Rijksuniversiteit Groningen bedanken voor het meedenken over onze analyse en conclusies. Tevens willen wij prof. dr. A.J. Koole ook bedanken voor zijn uitleg over de conversatieanalyse.

Tot slot bedanken wij onze opdrachtgever Ellen Schep. Wij willen haar bedanken voor alle tijd en moeite die zij heeft gestoken in het begeleiden van ons en de onderzoeksgroep, het aanleren van een nieuwe onderzoeksmethode en het altijd willen meedenken met ons onderzoek. Wij zijn haar dankbaar voor de kans die zij ons heeft geboden door ons uit te kiezen om mee te werken aan haar promotieonderzoek. Wij wensen haar veel succes met haar verdere voortgang van haar promotieonderzoek.

Nu rest ons nog één ding om te zeggen: wij wensen u veel leesplezier toe.

Laura Valster
Gertine Withaar de Jong

Ede, mei 2017

Inleiding

Het fenomeen gezinshuizen is in opkomst binnen de jeugdzorg in Nederland. Het doel van gezinshuizen is om uithuisgeplaatste kinderen en jongeren een veilig thuis te bieden binnen een gezin in een normale omgeving. Een gezinshuis kan een alternatief zijn voor de residentiële of de pleegzorg (Bartelink, 2013). Het grootste verschil met pleegzorg is dat binnen gezinshuizen er gezinshuisouders zijn die een professionele begeleiding bieden (gezinshuis.com, z.d.). Ook worden er in gezinshuizen meestal meerdere kinderen en jongeren geplaatst. Een groot verschil met de residentiële zorg is de kleinschaligheid. Er zijn geen wisselende opvoeders, ze groeien binnen de context van een gezin op, er worden gemiddeld drie tot zes kinderen geplaatst en de gezinshuisouders zijn 24 uur per dag beschikbaar (Bartelink 2013).

Een signaal vanuit de praktijk is dat er veel vroegtijdig uitval is onder de gezinshuisjongeren in Nederland in de leeftijdscategorie van 12 tot en met 18 jaar. Dit blijkt uit eerder onderzoek en is veel voorkomend in gezinshuizen in Nederland (Schip, 2014). Een mogelijke oorzaak hiervoor is dat er in de literatuur en in de praktijk te weinig kennis is over hoe een goede (hechtings-)relatie aangegaan kan worden tussen gezinshuisouders en gezinshuisjongeren.

Het doel van dit onderzoek is om bij te dragen aan de geringe kennis die er nu is over dit onderwerp, zodat gezinshuisouders in Nederland hiervan kunnen profiteren. Tevens draagt dit onderzoek bij aan het promotieonderzoek van onze opdrachtgever Ellen Schep.

Mentaliseren is één van de voorwaarden voor een goede hechtingsrelatie (Hermans, 2012). Samen met onze opdrachtgever is ervoor gekozen om dit onderwerp te onderzoeken en daarbij de focus te leggen op hoe gezinshuisouders regels en structuur bieden aan gezinshuisjongeren, vanuit een mentaliserende houding. Dit punt brengt ons bij het vraagstuk waar dit onderzoek antwoord op wil geven. Deze vraag klinkt als volgt: Welke rol speelt mentaliseren met betrekking tot het bieden van regels en structuur en hoe wordt het zichtbaar in de interactie tussen gezinshuisjongeren van 12 tot 18 jaar en gezinshuisouders? Deze hoofdvraag is geprobeerd te beantwoorden door middel van drie deelvragen. In hoofdstuk twee en hoofdstuk drie is de uitwerking van de eerste twee deelvragen te vinden. Deze deelvragen zijn onderzocht aan de hand van een literatuurstudie. Hoofdstuk vier gaat in op deelvraag drie. Deze deelvraag is onderzocht aan de hand van een conversatieanalyse. In dit hoofdstuk is geprobeerd om literatuur en praktijk (in de vorm van videobeelden van gezinshuizen) samen te brengen en vanuit hier korte conclusies te trekken. Deze korte conclusies komen terug in hoofdstuk vijf, waarin de inzichten die zijn opgedaan tijdens dit onderzoek, worden beschreven en waaruit conclusies worden getrokken. Uiteindelijk leiden deze conclusies tot het beantwoorden van de hoofdvraag. Tevens worden in dit hoofdstuk de aanbevelingen, discussie en product- en procesevaluatie beschreven. Hoofdstuk acht is het laatste hoofdstuk van dit onderzoeksverslag en hierin wordt de literatuurlijst van dit verslag weergegeven. Tot slot zijn er een aantal bijlagen aan dit onderzoeksverslag toegevoegd.

Hoofdstuk 1. Methodologie en verantwoording onderzoek

Het eerste hoofdstuk van het onderzoeksverslag gaat in op de aanleiding, de methodologie en de verantwoording van dit onderzoek. Allereerst zijn de aanleiding en de achtergrond van het probleem beschreven, van waaruit wij de probleemstelling formuleren. Vervolgens worden de hoofd- en deelvragen benoemd die voortkomen uit de probleemstelling. Daarna zijn de doelstelling, doelgroep, het product en de resultaten beschreven. Het laatste deel van dit hoofdstuk beschrijft en verantwoordt de gebruikte onderzoeksmethoden. De beschreven methodologie in dit hoofdstuk komt grotendeels uit het Plan van Aanpak.

1.1 Aanleiding, achtergrond en probleembeschrijving

Het vraagstuk waar het onderzoek mee begint is dat er in literatuur en in de praktijk te weinig kennis is over hoe je een goede hechtingsrelatie aan moet gaan tussen gezinshuisouders en gezinshuisjongeren. In dit geval gaat het om jongeren met de leeftijd van 12 tot 18 jaar. Een gevolg van onder andere het bovengenoemde is dat veel jongeren vroegtijdig uitvallen in gezinshuizen. Dit blijkt uit eerder onderzoek en blijkt te spelen in veel gezinshuizen in Nederland (Schep, 2014).

Tijdens het lezen van dit onderzoeksverslag is het belangrijk om bewust te zijn van het feit dat een verstoorde hechtingsrelatie in de eerste jaren van een leven, later alsnog hersteld kan worden (terwijl er in de praktijk soms van wordt uitgegaan dat het opbouwen van een verstoorde hechtingsrelatie niet meer mogelijk was na de eerste levensjaren). Vanuit de gehechtheidstheorie is er geen argument waaruit blijkt dat het om een beperkte periode zou gaan waarin kinderen zich veilig kunnen hechten (Juffer, 2010).

Vanuit een onderzoek genaamd 'professioneel ouderschap' dat is uitgevoerd door het lectoraat Jeugd en Gezin, zijn er veel nieuwe vragen gekomen vanuit gezinshuisouders. Eén van deze vragen is welke relatie een gezinshuisouder met een gezinshuisjongere moet aangaan en daarmee ook hoe je concreet hechting 'doet' (Noordegraaf, Schep & van de Koot, 2015).

Aan de hand van deze twee vragen is Ellen Schep begonnen met haar promotieonderzoek. Ellen Schep (2014, p. 4) benoemt het volgende:

Uit ons onderzoek naar professioneel ouderschap in gezinshuizen komen we tot een voorzichtige hypothese: het verbeteren van de sensitiviteit en responsiviteit van de gezinshuisouders ten aanzien van adolescenten met complexe problemen zal een positieve uitwerking hebben op de bestendigheid van de plaatsing. Het lijkt het element te zijn waar gezinshuisouders moeite ervaren en waar groei in professionaliteit mogelijk is. De aard en kwaliteit van de interactie, ook wel: 'pedagogische sensitiviteit' (Mark en Mulderij, 2008), is volgens van den Bergh en Weterings (2007) bovendien de belangrijkste voorwaarde voor een gehechtheidsrelatie.

Naast het feit dat sensitiviteit en responsiviteit een belangrijke voorwaarde voor een goede hechtingsrelatie is, is mentaliseren (stilstaan bij eigen gevoelens en inleven in de ander) een net zo grote voorwaarde voor een goede hechtingsrelatie (Hermans, 2012). Ellen Schep is in de afrondende fase van het onderzoek naar het onderwerp sensitiviteit en responsiviteit als belangrijke voorwaarde voor een goede hechtingsrelatie binnen gezinshuizen. Samen met Ellen Schep is er gekozen om ons onderzoek voornamelijk te richten op de tweede (net zo grote) voorwaarde voor een goede hechtingsrelatie binnen gezinshuizen, namelijk mentaliseren.

1.1.1 Wat is mentaliseren?

“Mentaliseren is de vaardigheid te kunnen nadenken over onze gedachten, overtuigingen, wensen, gevoelens en fantasieën en de ‘mental states’ van anderen.... Mensen hebben deze vaardigheid nodig om zichzelf en anderen te kunnen begrijpen in wat hen en anderen beweegt” (Havermans & Verheule, 2014 p. 135).

Wanneer een ouder niet goed kan mentaliseren (met andere woorden: wanneer een ouder zich niet in kan leven in de jongere) doordat hij bijvoorbeeld een verkeerd gevoel bij een jongere aanvoelt en hier vervolgens verkeerd op reageert, kan de jongere zich niet veilig genoeg voelen om aandacht te vragen aan de ouder. Wanneer hij dit immers doet, zal deze ouder mogelijk onverwachts reageren. Op het moment dat er geen veiligheid is tussen de jongere en de ouder, zal er ook geen goede hechtingsrelatie ontstaan. Voor een goede hechtingsrelatie is er immers veiligheid en voorspelbaarheid nodig. Wordt deze veiligheid niet geboden door in dit geval niet goed te mentaliseren, zal dit een belemmering zijn voor de hechting tussen de gezinshuisouder en de gezinshuisjongere (Teerink, 2016).

Het kunnen mentaliseren is echter niet de enige voorwaarde voor het creëren van veiligheid. Een minstens net zo belangrijk voorwaarde is het bieden van regels en structuur (Jongepier, Struijk & Helm, 2010).

1.1.2 Regels en structuur

Naast het onderwerp mentaliseren, is het onderzoek ook gericht op het onderwerp ‘regels en structuur’. Uit eerder onderzoek geven gezinshuisouders:

veelvuldig aan het lastig te vinden om te bepalen hoeveel ruimte ze een jongere in zijn vrije tijd kunnen geven. Enerzijds vertellen ouders dat ze de puber ruimte willen geven omdat dat past bij de leeftijd. Anderzijds willen ze de puber ook beschermen (Schep & Koot, 2014, p. 13).

Vanuit de gesprekken met gezinshuisouders uit eerder onderzoek, bleek dat het onderwerp ‘regels en structuur’ veelvuldig terugkeert in allerlei verschillende thema’s. Concluderend kan gezegd worden dat het thema ‘regels en structuur’ elke dag aan de orde komt binnen gezinshuizen en dat het een thema is wat gezinshuisouders vaak lastig vinden (Schep & Koot, 2014).

Structuur geeft kinderen houvast en daarmee een gevoel van veiligheid en zekerheid en het is duidelijk wat er van hem of haar verwacht wordt. Een manier om deze structuur te bieden is het stellen en hanteren van regels (Jongepier, Struijk & Helm, 2010).

Tijdens de puberteit heeft de jongere een zekere mate van sturing en ondersteuning nodig. Op een goede manier omgaan met afstand en nabijheid is voor ouders in deze periode soms niet gemakkelijk. Ze moeten de jongeren namelijk ook loslaten. Te veel sturing kan ervoor zorgen dat de jongere zich niet serieus genomen voelt. Te weinig sturing kan leiden tot het maken van ondoordachte keuzes (van Hoof & de Vries, 2012).

Wanneer pubers in het gezin ruimte krijgen om te kunnen onderhandelen en eigen inbreng te hebben zal dit hen helpen sociale en cognitieve vaardigheden te ontwikkelen. Het ervaren van eigen verantwoordelijkheid zal de puber helpen om te ontdekken dat hij zelf verantwoordelijkheid draagt en ook invloed kan hebben op eigen gedrag (Decovic&Buist, 2013). Te veel straffen kan ervoor zorgen dat pubers iets niet doen uit angst voor straf in plaats van intern gemotiveerd zijn om zich aan regels te houden (Noordegraaf, Schep & van de Koot, 2015, p. 35).

1.1.3 Mentaliseren, regels en structuur

Zoals hierboven is beschreven, zijn zowel mentaliseren als het bieden van regels en structuur belangrijke voorwaarden om veiligheid te kunnen bieden in een hechtingsrelatie. Wanneer een ouder te veel focust op het bieden van regels en structuur, mist de jongere de veiligheid die door een mentaliserende houding gegeven wordt. Wanneer een ouder te veel focust op het mentaliseren door zich in te leven in de jongere, maar geen regels en structuur biedt, mist de jongere de veiligheid die door regels en structuur gegeven wordt. Een goed balans tussen deze twee aspecten is belangrijk. Binnen gezinshuizen is hier nog weinig over bekend. Om deze redenen heeft dit onderzoek zich gericht op de combinatie van deze twee voorwaarden voor een goede hechtingsrelatie.

1.2. Probleemstelling

Voor het ontwikkelen en onderhouden van een goede hechtingsrelatie zijn zowel het bieden van regels en structuur als het mentaliseren belangrijke voorwaarden. Over beide punten is er weinig tot geen kennis binnen relaties tussen gezinshuisouders en niet biologische kinderen (jongeren). Samen met het signaal dat er veel uitval is in gezinshuizen, is het zeer urgent dat hier kennis over komt.

1.3 Vraagstelling

Het onderzoek bestaat uit de volgende hoofdvraag en deelvragen:

1.3.1 Hoofdvraag

Welke rol speelt mentaliseren met betrekking tot het bieden van regels en structuur en hoe wordt het zichtbaar in de interactie tussen gezinshuisjongeren van 12 tot 18 jaar en gezinshuisouders?

1.3.2 Deelvragen

1. Wat zegt de literatuur over wat jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar nodig hebben in gezinshuizen qua regels en structuur?
2. Wat zegt de literatuur over wat mentaliseren is en welke rol het heeft in het bieden van regels en structuur?
3. Hoe bieden de gezinshuisouders die te zien zijn op de videobeelden structuur en stellen zij regels vanuit mentalisatie en hoe wordt dit zichtbaar?

1.4 Doelstelling, doelgroep en resultaten

1.4.1 Doelstelling

Uiterlijk 29 mei 2017 is het zichtbaar hoe gezinshuisouders regels en structuur bieden vanuit een mentaliserende houding in de dagelijkse interactie, om zo een goede hechtingsrelatie aan te gaan met gezinshuisjongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar. Dit wordt bereikt door middel van een literatuurstudie en een conversatieanalyse.

De inzichten die hieruit zijn voortgekomen zijn waardevol en kunnen een opstap zijn voor verder onderzoek. Daarnaast draagt dit onderzoek bij aan het promotieonderzoek 'Hechting in interactie' van Ellen Schep.

1.4.2 Doelgroep

Onze opdrachtgever Ellen Schep, werkzaam bij lectoraat Jeugd en Gezin te Ede is onze beoogde lezer.

1.4.3 Product en resultaten

Het product van dit onderzoek is een onderzoeksverslag waarin staat beschreven welke inzichten zijn opgedaan op het gebied van regels en structuur vanuit een mentaliserende houding in de dagelijkse interactie in gezinshuizen, wat ook benoemd is onder het kopje 'doelstelling'.

1.5 Beschrijving en verantwoording gekozen onderzoeksmethoden

1.5.1 Type onderzoek

De uitvoering van het onderzoek heeft plaatsgevonden via een beschrijvende manier van werken. Dit houdt in dat de aard of de kenmerken van de onderzoek verschijnselen geïnventariseerd worden of daarvan een overzicht gegeven wordt (Baarda, Goede & Teunissen, 2009). In dit onderzoek is dit gedaan door te inventariseren hoe gezinshuisouders regels en structuur bieden in combinatie met mentaliseren en vervolgens hiervan categorieën te formuleren.

Voor dit onderzoek is er gebruik gemaakt van de onderzoeksmethoden literatuurstudie en conversatieanalyse.

1.5.2 Literatuurstudie

“De bestudering van literatuur kan je aan de ene kant helpen bij het goed begrijpen en scherp formuleren van je interpretaties; daarnaast kun je interpretaties en conclusies ook onderbouwen vanuit de literatuur en of ze daaraan toetsen” (Baarda, et al., 2013 p. 245).

Deze onderzoeksmethode is toegepast om deelvraag één *‘Wat zegt de literatuur over wat jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar nodig hebben in gezinshuizen qua regels structuur?’* en deelvraag twee *‘Wat zegt de literatuur over wat mentaliseren is en welke rol het heeft in het bieden van regels en structuur?’* te beantwoorden.

Voor het literatuuronderzoek hebben wij ons gericht op de thema's gezinshuizen, hechting, regels en structuur, jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar en het begrip mentaliseren en zijn zo tot een selectie gekomen. Voor dit onderdeel hebben wij verschillende bronnen geraadpleegd, zoals het boek *‘Mentaliseren in de klinische praktijk’* van Allen, Fonagy, & Bateman (2008) en zoals een master thesis over *‘redenen van uithuisplaatsing van kinderen uit gezinshuizen’* van Van der Vliet (2013). Verder is er gebruik gemaakt van kenniscentra zoals het Nederlands Jeugdinstituut. Tevens is er gebruik gemaakt van de onderzoeksrapportage *Professioneel ouderschap fase 1* (Schip en van Koot, 2014) en onderzoeksrapportage *Professioneel ouderschap fase 2* (Noordegraaf, Schip en Koot 2015). Om deze bronnen te vinden is er gebruikt gemaakt van: BOLAS, Google Scholar, HBO kennisbank en de mediatheek van de Christelijke Hogeschool Ede. Voor het vinden van internetbronnen hebben wij voornamelijk gebruik gemaakt van BOLAS. BOLAS heeft ons geholpen met het vinden van waardevolle en inzicht gevende literatuur. Onze opdrachtgever Ellen Schip had meer toegang tot waardevolle bronnen en daar is door ons dankbaar gebruik van gemaakt.

1.5.3 Risico's literatuurstudie

Een risico van deze onderzoeksmethode was dat er teveel op één bron gericht werd en hier veel informatie uitgehaald zou worden, zonder te onderzoeken wat andere bronnen over datzelfde onderwerp schreven. Wij zijn met dit risico omgegaan door hier bewust van te blijven en elkaar hier scherp in te houden. Wij hebben bewust bij de start van de literatuurstudie meteen meerdere boeken geleend en gereserveerd vanuit de mediatheek en bibliotheek. Vervolgens hebben wij al deze boeken geraadpleegd, zodat wij een enigszins compleet beeld hadden over een bepaald onderwerp. Datzelfde hebben wij met internetbronnen gedaan.

Een ander risico van deze onderzoeksmethode was dat de focus zo lag op wat er in de literatuur stond geschreven, met de mogelijkheid dat wij de uiteindelijke deelvraag en hoofdvraag uit het oog konden

verliezen. Ook hier zijn wij mee omgegaan door hiervan bewust te blijven en elkaar hierin scherp te houden. Wij wezen elkaar erop om af en toe even uit de literatuur te stappen en als het ware met een helicopterview naar het product te kijken en weer terug te gaan naar de deelvraag en hoofdvraag die wij wilden beantwoorden. Hierdoor hielden wij zicht op welke literatuur uiteindelijk nuttig was voor ons onderzoek en welke niet.

Een derde risico van deze onderzoeksmethode was dat er weinig literatuur te vinden was over de koppeling tussen 'regels en structuur' en 'mentaliseren', waardoor het gevaar bestond dat wij zelf een onjuiste koppeling zouden maken. Hier zijn wij mee omgegaan door scherp gehouden te worden door een onderzoeksgroep. Onze opdrachtgever heeft nog twee afstudeer koppels die ook onderzoek hebben gedaan naar mentaliseren in hechtingsrelaties binnen gezinshuizen, maar die een andere focus hebben. Samen met deze twee koppels en met Ellen Schep vormen wij een onderzoeksgroep. Alle vraagstukken, twijfels en voorlopige conclusie zijn met deze onderzoeksgroep uitvoerig besproken en geanalyseerd. Zo hebben wij ook de koppeling die wij uiteindelijk tussen 'regels en structuur' en 'mentaliseren' hebben gemaakt, overlegd met deze onderzoeksgroep. Hiermee wilden wij voorkomen dat wij verkeerde interpretaties deden en foute koppelingen maakten. In het basisboek kwalitatief onderzoek staat namelijk: "Van betrouwbaarheid is sprake wanneer herhaalde metingen hetzelfde resultaat opleveren" (Baarde et al., 2013 p. 242-243). Door onze bevindingen te toetsen met de onderzoeksgroep en beelden herhaaldelijk met hen terug te kijken, hebben wij gestreefd om aan deze vorm van betrouwbaarheid te voldoen.

1.5.4 Conversatieanalyse

Deelvraag drie *'Hoe bieden de gezinshuisouders die te zien zijn op de videobeelden structuur en stellen zij regels vanuit mentalisatie en hoe wordt dit zichtbaar?'* is onderzocht door middel van conversatieanalyse. Conversatieanalyse is een onderzoeksmethode dat zich richt op de interactieanalyse. De conversatie analyse onderzoekt de structuren/wijzen waarmee gespreksdeelnemers hun interactie organiseren (Mazeland, 2013).

Door middel van de conversatieanalyse wordt voor dit onderzoek gebruikt gemaakt van echte videobeelden, waardoor er een beeld ontstaat van de daadwerkelijke interactie en er meer zicht is in wat er echt gebeurt. Hierdoor wordt een eigen beleving en interpretatie voorkomen doordat een persoon niet hoeft te vertellen over de interacties. Door de videobeelden te bekijken krijg je een goed gedetailleerd beeld en is er de mogelijkheid om het tot in detail te analyseren. De conversatie analyse geeft handvatten om dit ook weer objectief over te brengen aan de lezer door middel van het gebruik van transcripten in de rapportage (Mazeland, 2013).

In totaal hadden wij ruim 300 uur aan beeldmateriaal tot onze beschikking. Deze 300 uur bestond uit videobeelden die gedurende drie weken, drie uur per dag zijn opgenomen bij zes verschillende gezinshuizen. Deze gezinshuizen staan bekend als 'good practices' (gezinshuizen waarin het goed gaat met de gezinshuisjongeren).

Van de fragmenten van de beelden die gebruikt zijn voor het onderzoek, zijn transcripten gemaakt. Deze transcripten zijn toegevoegd aan het bronnenboek. Hierin worden letterlijke citaten genoemd om bepaalde punten te beargumenteren. Ook hierdoor worden interpretaties uit de weg gegaan. Doordat de beelden terug gespoeld kunnen worden, wordt een sterke validiteit gecreëerd. Dit samen zorgt ervoor dat deze methode een sterke betrouwbaarheid geeft (E. Schep, persoonlijke communicatie, 12 januari 2016).

De andere studenten uit de eerder benoemde onderzoeksgroep en onze opdrachtgever hebben ook videobeelden bekeken. Zij bekeken beelden voor hun eigen onderzoek en focus, maar wanneer zij fragmenten tegenkwamen die ook bij dit onderzoek hoorden, brachten zij deze onder onze aandacht. Op deze manier zijn er meer beelden bekeken dan wat in ons bereik lag, wat de conclusie sterker en betrouwbaarder heeft gemaakt. Fragmenten betreffende ons onderwerp en onze focus, kwamen relatief vaak aan bod. Hierdoor hebben wij 43 fragmenten kunnen vinden en kunnen gebruiken voor dit onderzoek. In overleg met onze opdrachtgever is besloten dat dit de juiste hoeveelheid is om de

betrouwbaarheid te waarborgen. Verder is in overleg met de opdrachtgever besloten om 25 van de 43 fragmenten te transcriberen.

Om goed te kunnen werken met de conversatieanalyse hebben wij een kijkwijzer geschreven. Deze kijkwijzer fungeerde voor ons als een hulpmiddel en richtlijn om de juiste fragmenten te selecteren voor dit onderzoek. In de kijkwijzer stond duidelijk beschreven naar welke fragmenten wij opzoek waren. De kijkwijzer hebben wij besproken met onze opdrachtgever, om zo zeker te weten dat wij een juiste focus hadden. De kijkwijzer hebben wij gedeeld met de onderzoeksgroep, zodat zij ook voor ons naar de juiste fragmenten konden zoeken in de videobeelden die zij bekeken. Door het gebruik van deze kijkwijzer hielden wij ook onszelf scherp, waardoor wij konden focussen op de beelden die voor ons relevant waren, om zo tot een optimale selectie te komen van bruikbare fragmenten. Nadat wij een deel van deze selectie hadden gemaakt, hebben wij categorieën geformuleerd. Aan de hand van deelvraag drie hebben wij onszelf de vraag gesteld *hoe* gezinshuisouders de gezinshuisjongeren corrigeren, om zo tot verschillende categorieën te komen. Vanuit de beelden zijn wij op vijf manieren van corrigeren gekomen, wat onze vijf categorieën zijn geworden. Vervolgens hebben wij nog meer beelden gekeken, om zo na te gaan of deze vijf categorieën juist waren en of er misschien nog meer manieren van corrigeren te vinden waren. In samenspraak met onze opdrachtgever hebben wij uiteindelijk gebruik gemaakt van deze vijf categorieën in de conversatieanalyse en het schrijven van deelvraag drie.

1.5.5 Risico's conversatieanalyse

Tijdens het filmen van de gebruikte videobeelden werd de camera elke dag om 16.00 uur aangezet en om 19.00 uur weer uitgezet. Er is voor deze tijden gekozen omdat tijdens deze uren de avondmaaltijd plaatsvindt en op deze momenten gebeurt vaak het meest. De beelden zijn dus momentopnames. Daarom kunnen wij geen conclusies trekken op basis van de hele hechtingsrelatie die de gezinshuisouders op de beelden aangaan met de gezinshuisjongeren, maar op basis van slechts een deel. Wij zijn hiermee omgegaan door elke keer als wij hierover een twijfel hadden deze twijfel in te brengen in de onderzoeksgroep.

Een ander risico is dat de camera soms invloed heeft gehad op het gedrag van de opgenomen mensen in de videobeelden. Ook hier zijn wij mee omgegaan door hier bewust van te blijven.

Een laatste risico is dat de gezinshuisouders geen uitleg hebben gegeven bij de beelden die zijn opgenomen, dus dat wij zelf moeten interpreteren wat wij zien op de beelden. Opnieuw zijn wij hier mee omgegaan door hier bewust van te blijven en onszelf scherp te houden over dit feit. Verder hebben wij geen dingen aangenomen die wij slechts één keer op de beelden hebben gezien, maar hebben wij dit pas gedaan wanneer wij iets herhaaldelijk terugzagen op de beelden. Tevens hebben wij gewerkt in een eerder benoemde onderzoeksgroep. In het begin van dit onderzoek kwam dit groepje elke twee weken bij elkaar. Hierdoor bleven wij goed gefocust en geconcentreerd naar ons eigen onderzoek kijken. Fragmenten die gebruikt zijn voor dit onderzoek zijn door meerdere mensen bekeken en besproken. Zodra wij over een fragment twijfelden ging deze mee naar de onderzoeksgroep. De bijeenkomsten met het onderzoeksgroep heeft het betrouwbaarheid en de validiteit van het onderzoek versterkt.

1.5.6 Reikwijdte

De mensen die wij bereiken met dit onderzoek zijn het lectoraat Jeugd en Gezin, gezinshuisouders in Nederland en professionals die via het lectoraat informatie krijgen.

Hoofdstuk 2. Wat (gezinshuis)jongeren nodig hebben aan regels en structuur

Dit hoofdstuk gaat in op deelvraag één: ‘Wat zegt de literatuur over wat jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar nodig hebben in gezinshuizen qua regels en structuur?’ en is opgesplitst in twee delen. Het eerste deel beschrijft wat jongeren met de leeftijd van 12 tot 18 jaar nodig hebben aan structuur. Alle jongeren hebben behoefte aan duidelijkheid en structuur. Wanneer dit op een juiste manier wordt toegepast, biedt dit veiligheid voor de jongeren. Deze veiligheid is nodig, zodat een jongere zich op een gezonde manier ontwikkelt. (KopOpOuders, 2011). Vervolgens is de link gelegd naar gezinshuisjongeren en is er ingegaan op wat specifiek deze doelgroep nodig heeft aan structuur. Dit onderdeel is deels praktisch van aard, omdat er concreet wordt ingegaan op hoe de structuur die gezinshuisjongeren nodig hebben, geboden kan worden.

2.1 Jongeren in het algemeen

“De adolescentie is een levensfase waarin jongeren grenzen zoeken. Hoewel een zekere mate van experimenteren geoorloofd en zelfs noodzakelijk is voor de ontwikkeling van jongeren, zijn er grenzen” (Kessels, 2009, p. 87).

Casalin (2009) zegt hierover dat experimenteren en plezier maken een belangrijke rol heeft in het leven van jongeren, maar dat zij nauwelijks aan de gevolgen op lange termijn denken. Dit maakt dat jongeren structuur nodig hebben waarmee duidelijk wordt aangegeven wat wel en niet kan.

2.1.1 Leeftijdsadequate grenzen

Logischerwijs hebben kinderen en jongeren van verschillende leeftijden, verschillende grenzen nodig. Maatwerk hierbij is belangrijk; per jongere verschilt het wat voor grenzen hij of zij nodig heeft. Er zijn echter bepaalde ontwikkelingsopgaven in de levens van jongeren waarin zij allemaal grenzen nodig hebben. Volgens van Yperen (2009, p. 100) hebben jongeren met de leeftijd van ongeveer 12 tot 16 jaar de volgende ontwikkelingsopgaven:

- “emotionele (en praktische) zelfstandigheid;
- omgaan met eigen en andere sekse;
- ontwikkeling van waardesysteem: persoonlijkheidsontwikkeling, school, beroep en samenleving”.

‘Normale’ problemen die bij deze ontwikkelingsopgaven horen, zijn:

- “gebruik psychoactieve stoffen (alcohol, drugs);
- twijfels over identiteit en/of toekomst;
- problemen met uiterlijk;
- problemen met autoriteiten;
- incidenteel spijbelen” (Yperen, 2009, p. 100).

In deze leeftijdsfase hebben jongeren opvoeders nodig die hen helpen bij het bepalen van hun nieuwe positie ten opzichte van leeftijdsgenoten, ouders en zichzelf. Hiervoor hebben de jongeren de ruimte nodig om te experimenteren. Afhankelijk van de leeftijd (er is immers een verschil tussen een 12 jarige en een 16 jarige), hebben jongeren hierbij wel grenzen nodig van hun opvoeders (Meij, 2011). Vanwege dit experimenteel gedrag hebben zij regels en grenzen nodig op het gebied van alcohol en drugs, hun toekomst, hun uiterlijk en het omgaan met autoriteiten (wat de ‘normale’ problemen zijn die veel voorkomen bij de ontwikkelingsopgaven van jongeren). Ook hebben zij regels en grenzen nodig over hoe zij omgaan met hun gezin, vrienden, school, werkkring en andere sociale contacten, omdat dit de belangrijke milieus zijn waarin jongeren zich bevinden (Yperen, 2009).

2.1.2 Belang van grenzen stellen

Door als opvoeder grenzen te stellen, groeien jongeren en ervaren zij waar de grenzen liggen. Hierdoor leren jongeren grenzen accepteren en ze als vanzelfsprekend te ervaren (Kessels, 2009). Daarnaast hebben jongeren behoefte aan belangstelling en betrokkenheid, met name van belangrijke opvoeders zoals ouders en leerkrachten. Hierin hebben zij vaak meer behoefte dan dat zij laten merken. (Bruyninckx, 2003). Naast belangstelling en betrokkenheid hebben zij ook duidelijke en strenge regels nodig, zodat ongewenst gedrag begrensd kan worden door hun opvoeders, maar dat zij tegelijkertijd zich gewaardeerd blijven voelen (Casalin, 2009).

Nu duidelijk is wat jongeren in het algemeen nodig hebben aan regels en structuur, wordt de overgang gemaakt naar wat jongeren in gezinshuizen hieraan nodig hebben.

2.2 Jongeren in gezinshuizen

Over onderstaande quote is onderzoek gedaan over de gesloten jeugdzorg. Echter is dit wel toepasbaar op de gezinshuisjongeren vanwege de overeenkomstige eventuele zware problematiek (Vliet, 2013).

Van der Helm, Jongepier & Struijk (2010) zeggen het volgende over de praktijk:

In de praktijk blijkt dat regels en sancties vooral een functie hebben op het gebied van beheersing en controle. Uit het onderzoek van Van der Helm en anderen bleek ook dat regels de neiging hebben een eigen leven te gaan leiden en dat er verschillen kunnen ontstaan tussen groepsleiders. Jongeren begrijpen op een gegeven moment niet meer hoe ze zich moeten gedragen en gaan in verzet. Regels leiden dan niet tot houvast en duidelijkheid, maar tot onzekerheid en negatieve ervaringen.

Om dit te verbeteren hebben jongeren nodig dat er door de opvoeders primair naar de grenzen gekeken wordt vanuit de behoeften van jongeren, in plaats van de regels voorop te stellen. Hierbij is het belangrijk dat de opvoeders respectvol met regels en grenzen omgaan, zodat de eigenwaarde van de jongeren niet aangetast wordt. Voor jongeren werkt het beter om grenzen aan te geven en uit te leggen waarom iets wel of niet kan, dan rust te willen bewaren met behulp van nog meer regels. Daarbij is het belangrijk om de jongeren niet over één kam te scheren. Soms is het niet mogelijk om een andere strategie te gebruiken dan te verbieden, maar van belang daarbij is dat dit dan gevolgd wordt door een uitleg over 'waarom niet' (Jongepier, Struijk & Helm, 2010).

2.2.1 Wat hebben gezinshuisjongeren nodig?

Vanwege hun (zware) problematiek en complexe achtergrond (Vliet, 2013) hebben jongeren in een gezinshuis behoefte aan duidelijkheid. Met duidelijkheid wordt bedoeld: grenzen aangeven, structuur bieden, betrouwbaarheid (denk aan "afpraak is afspraak") en verwachtingen bekend maken. Daarnaast hebben jongeren in een gezinshuis ook behoefte aan veiligheid en vertrouwen. Wanneer gezinshuisouders dit bieden kan dit bijdragen aan een succesvolle plaatsing. "Er zijn voorbeelden genoemd waarbij gezinshuisouders snel een vertrouwensband op kunnen bouwen met jongeren, doordat ze een stabiele factor zijn in het leven van de jongere en voor ze klaar staan" (Molenaar, 2013, p. 22).

Een andere manier om structuur te bieden binnen gezinshuizen, is om hulpverlening op maat te bieden aan de gezinshuisjongeren. Het is bevorderlijk voor de plaatsing om regels af te stemmen op het individu, want elke jongere is anders. Een paar algemene regels hanteren binnen een gezinshuis is logisch; verder is het van belang dat de regels worden aangepast op de vaardigheden van de jongeren en moet er ruimte zijn voor onderhandeling. Het is van zeer belang dat er duidelijkheid is over wat nodig is voor de jongere, anders weet de jongere niet waar hij of zij aan toe is en kan hij of zij zich niet gaan hechten (Molenaar, 2013).

Daarnaast beamen jongeren uit gezinshuizen dat er teveel hulpverleners in beeld zijn en dat er weinig samengewerkt wordt. Ook dit vinden wij als onderzoekers relevant, omdat door vaste gezichten er ook structuur gecreëerd kan worden.

“Heb je net een band opgebouwd, gaat diegene weer weg, dat heeft impact”, zegt één van de jongeren. Aan de andere kant zijn er respondenten die zeggen dat de invloed van hulpverleners niet zo groot is, want de gezinshuis- of pleegouder is de stabiele factor” (Molenaar, 2013, p. 23).

Onderstaande informatie is niet specifiek gericht op gezinshuisjongeren, maar op jongeren met gedragsproblematiek. Vanuit de literatuur blijkt dat bij jongeren in gezinshuizen vaak ook sprake is van deze problematiek en om deze reden is onderstaande informatie ook toepasbaar op gezinshuisjongeren.

Bij jongeren met gedragsproblemen, stoornissen en onveilige gehechtheid - wat je veel tegenkomt bij jongeren in gezinshuizen (Vliet, 2013) - zijn er vaak momenten waar opvoeders te weinig hulp en structuur bieden, terwijl dit eigenlijk wel nodig was geweest. Het gedrag van de jongeren wordt vaak verkeerd geïnterpreteerd als ‘niet willen’, vanwege bijvoorbeeld koppigheid of luiheid. Wanneer opvoeders beter naar dit gedrag kijken, blijkt het vaak een kwestie te zijn van ‘niet kunnen’. Het moeilijke of storende gedrag wat zij laten zien, is in zulke gevallen vaak een masker voor de behoefte aan hulp die zij hebben (Bruyninckx, 2003). Voor opvoeders is het van belang dat zij zich hiervan bewust zijn.

2.2.2 Grenzen stellen

Een manier van structuur bieden aan jongeren is door middel van grenzen te stellen. Jongeren hebben duidelijke grenzen nodig en dit geldt zeker voor jongeren met gedragsproblemen. (Jongepier, Struijk & Helm, 2010). Een goede structuur leert jongeren wat moet, wat kan en wat niet kan. Ook is het belangrijk dat zij vooraf de gevolgen kennen van het niet nakomen van afspraken. Wanneer zij zich niet aan afspraken houden, is het belangrijk dat deze gevolgen ook werkelijkheid worden, zodat zij ervaren dat ‘nee’ echt ‘nee’ is en dat het niet helpt om hier tegen in te gaan. Duidelijkheid is cruciaal in het stellen van grenzen. Wanneer een opvoeder een beslissing neemt, is het belangrijk dat hij achter deze beslissing blijft staan. Wanneer hij een jongere aanspreekt op ongewenst gedrag, is het belangrijk dat hij dit duidelijk benoemt. Tevens is het hierbij belangrijk dat er niet alleen wordt gefocust op het gedrag wat ongewenst is, maar ook op het gedrag wat in plaats daarvan wel gewenst is. Daarnaast is het belangrijk dat deze jongeren ervaren dat zowel de ouders als de docenten als de hulpverleners dezelfde grenzen hanteren. (Bruyninckx, 2003).

Opvoeders kunnen allerlei verschillende soorten grenzen stellen aan jongeren. Deze worden verdeeld in drie groepen. De eerste groep is grenzen die opvoeders stellen om de veiligheid van de jongere te waarborgen. Een voorbeeld hiervan is wanneer een opvoeder zegt dat een jongere niet op zijn brommer mag rijden zonder helm. De tweede groep van grenzen is grenzen die te maken hebben met de behoefte van de opvoeder, bijvoorbeeld wanneer een opvoeder aangeeft dat er niet mag worden geschreeuwd in huis. De derde en laatste groep van grenzen zijn grenzen die een relatie hebben met de waarden en normen van de opvoeder, bijvoorbeeld wanneer een opvoeder aangeeft dat er geen vuilnis op straat gegooid mag worden (KopOpOuders, 2011).

2.2.3 Onderhandelen

Naast dat het belangrijk is voor een jongere om duidelijk begrensd te worden, is het ook van belang om op een juiste manier te onderhandelen over regels en afspraken. Met onderhandelen wordt bedoeld dat er ruimte is voor overleg tussen opvoeder en jongere over afspraken waar beiden tevreden mee zijn. Wat hierbij belangrijk is, is om geïnteresseerd te zijn in wat de jongere vertelt over zijn leven/leefwereld en om hier actief naar te luisteren. Daarnaast is het van belang om duidelijk een

eigen mening te geven en vanuit 'ik boodschappen' te praten. Met 'ik boodschappen' wordt bedoeld dat duidelijk de eigen gevoelens en gedachten verwoord worden en dat tijdens conflicten aangegeven wordt hoe een probleem persoonlijk wordt ervaren. Zo zijn ik boodschappen niet aanvallend, omdat er gezegd wordt wat er persoonlijk vervelend gevonden wordt, in plaats van dat er gezegd wordt dat iets vervelend is. Natuurlijk blijft de opvoeder tijdens het onderhandelen de eindverantwoordelijkheid hebben. Hij bepaald uiteindelijk hoeveel ruimte de jongere krijgt. Ook is onderhandelen alleen zinvol in situaties dat de jongere iets te zeggen kunnen hebben. Er zijn ook situaties waarin de opvoeder de uiteindelijke beslissing neemt en daarom zijn beslissing zal doordrukken. In deze situaties heeft onderhandelen dus geen zin (Bruyninckx, 2003).

2.2.4 Grenzen hanteren

De operante leerpsychologie leert ons dat gedrag wordt beïnvloed door de gevolgen van dit gedrag. Gedrag wordt bekrachtigd als het gevolg is dat het gedrag toeneemt en gedrag wordt bestraft als het gevolg is dat het gedrag afneemt. Het sanctioneren van jongeren met gedragsproblematiek blijft vaak beperkt tot straffen; belonen komt vaak minder voor. Voor een gezonde opvoeding zijn echter beiden nodig en wel in deze verhouding: vijf beloningen tegenover één straf. Samen met een basishouding van belangstelling en betrokkenheid zorgt deze verhouding voor een positief opvoedingsklimaat (Bruyninckx, 2003).

Bij belonen (gedrag bekrachtigen) geldt volgens Bruyninckx (2003) het motto: "hoe moeilijker de jongeren, hoe moeilijker het belonen, maar ook des te meer noodzakelijk!" Bij jongeren met gedragsproblemen vinden opvoeders het vaak lastig om nog iets positiefs te zeggen over het gedrag van de jongere. Wanneer zij dan toch iets goeds doen, hebben zij de neiging om te denken dat 'dat toch niet beloond hoeft te worden; het is immers heel normaal dat hij nu ook iets goeds doet'. Vaak is het echter zo dat wat een normale verwachting is van de meeste jongeren, al een hele prestatie is voor jongeren met gedragsproblematiek. Om deze reden is het extra belangrijk om positief gedrag (hoe klein deze soms ook is) te blijven opmerken en belonen, met als doel om in de toekomst meer positief gedrag teweeg te brengen (Bruyninckx, 2003).

Gewenst gedrag stimuleren door enkel positief bekrachtigen van gewenst gedrag is onmogelijk. "Ongewenst gedrag wordt immers in stand gehouden door positieve consequenties. Men kan op deze verschillende manieren zoveel mogelijk elimineren: straffen, negeren en apart zetten" (Bruyninckx, 2003).

Een eerste manier van omgaan met ongewenst gedrag, is door te straffen. Het motto bij straffen is: "straffen moeten we zo goed mogelijk doen om het zo weinig mogelijk te doen" (Bruyninckx, 2003). Storend gedrag moet gevolgd worden door negatieve gevolgen voor de jongere, zodat het zich niet voortzet. Bij straffen is het belangrijk om consistent en consequent te zijn: straf elke keer wanneer het ongewenste gedrag zich voordoet en dreig niet alleen met straffen, maar voer ze ook daadwerkelijk uit. Hierbij is het wel belangrijk om in gedachten te houden dat veel straffen jongeren ongevoelig voor de straf maakt en het dus geen effect meer zal hebben op zijn gedrag. Bij veel herhaling van ongewenst gedrag moeten de straffen dus harder worden om hetzelfde effect te bereiken. De vraag is of dit gewenst is; daarom is het belangrijk om te bedenken hoe vaak je jongeren straft (Bruyninckx, 2003). Ook is het bij straffen belangrijk dat de jongere goed begrijpt waarom hij gestraft wordt (KopOpOuders, 2011).

Het gedrag negeren is een tweede manier om met ongewenst gedrag om te gaan. Negeren is immers het tegenovergestelde van bekrachtiging. Negatief gedrag negeren kan echter erg lastig zijn, zeker in groepsverband. Vaak gaat het negatief gedrag van een jongere in een groep ten koste van de sfeer. Ook kan een jongere negeren in een groep als effect hebben dat de status van de jongere in de groep wordt verhoogd, omdat zijn gedrag als 'stoer' wordt gezien. In deze gevallen zal dit gedrag alleen maar toenemen.

Een jongere apart zetten is een derde manier om met ongewenst gedrag om te gaan. Op deze manier wordt de jongere niet aangemoedigd door de groep of omgeving om door te gaan met zijn gedrag. Ook aan deze interventie zitten er twee kanten. Het kan effectief zijn, maar het kan ook andersom werken: apart gezet worden kan immers ook worden gezien als 'cool' of als een 'verlossing van die saaie activiteiten'. In dit geval wordt de jongere dus beloond, waardoor het ongewenst gedrag zeer waarschijnlijk zal toenemen (Bruyninckx, 2003). Een belangrijk aandachtspunt bij het apart zetten van een jongere, is om de jongere niet op zijn slaapkamer apart te zetten. Dit hoort een veilige plaats te zijn voor de jongere (KopOpOuders, 2011).

Nadat een jongere is gestraft of apart is gezet, is het belangrijk voor de opvoeder om het weer goed te maken met de jongere. Dat hoeft niet gelijk, want beiden hebben immers tijd nodig om af te koelen. Uiteindelijk wil de jongere echter wel weer geliefd voelen door de opvoeder (KopOpOuders, 2011).

2.2.5 Vermijden en deëscaleren

Veel ongewenst gedrag van jongeren draait om het 'gevecht om de macht'. Jongeren blijven soms het storende gedrag vertonen omdat zij geen gezichtsverlies willen lijden door toe te moeten geven dat de ander 'gewonnen' heeft. In dit soort situaties kan het helpend zijn om ervoor te kiezen om het conflict (tijdelijk) te vermijden. Dit werkt het beste als het conflict nog niet op zijn hoogtepunt is, maar wanneer de jongere duidelijk maakt dat hij uit is op een 'gevecht om de macht'. Het is wel belangrijk dat deze strategie voor dit doel wordt ingezet en niet wordt ingezet vanuit een gevoel van onmacht. Wanneer dit laatste het geval is, dan wordt de positie van de opvoeder ondermijnt.

Ongewenst gedrag bij jongeren kan onder andere voortkomen uit een vorm van frustratie-agressie bij de jongere. In dit soort situaties is het belangrijk dat de jongere merkt dat hij gehoord en serieus genomen wordt door de opvoeder. De opvoeder begrijpt in een dergelijk geval bijvoorbeeld dat de jongere agressief gedrag laat zien, omdat hij zich tekort voelt gedaan. Wanneer een opvoeder dit niet begrijpt of ziet, zal de jongere het idee krijgen dat hij nog harder moet schreeuwen om gehoord te worden. In de meeste gevallen leidt dit tot een escalatie. Ook moet de jongere de kans krijgen om zijn frustraties en emoties te uiten. Pas wanneer dit gedaan is, is er ruimte bij hem of haar voor een inhoudelijk gesprek. Het is dus belangrijk dat er op de agressie wel wordt gereageerd, maar dat er pas inhoudelijk op wordt gereageerd wanneer de jongere is afgekoeld. Op deze manier deëscaleer je als opvoeder de situatie. In deze situaties is het als opvoeder niet handig om te beschuldigen, te dreigen, kleinerende opmerkingen te maken of te minimaliseren. Dit zal als olie op het vuur werken en het tegenovergestelde van deëscaleren teweeg brengen (Bruyninckx, 2003).

2.2.6 Basishouding

Het is van belang om als opvoeder de jongere altijd serieus te nemen. Ook is het belangrijk om verschil te blijven zien tussen het gedrag en de persoon. Wanneer een opvoeder dit doet en ook laat merken, zal de jongere zich gerespecteerd voelen. Een opvoeder kan dit doen door betrokkenheid en interesse te laten zien en de jongere geen gezichtsverlies te laten lijden. In het belang van de situatie, van de jongeren, maar zeker ook van de opvoeder zelf, is het belangrijk voor de opvoeder om zijn emoties niet te laten bepalen door de jongere, maar om hierover zelf de baas te blijven. Wanneer dit niet gebeurt, kan dit leiden tot paniek of irritatie, wat vervolgens weer kan leiden tot een uitbarsting. Simpele dingen als een rustige ademhaling, ontspannen spieren en (letterlijk) stevig met de voeten op de grond te staan, kunnen helpen om controle te houden over de eigen emoties (Bruyninckx, 2003).

2.3 Samenvatting

Jongeren in het algemeen hebben behoefte aan regels en structuur, onder anderen in de vorm van begrensd worden. Dit geldt zeker voor jongeren met gedragsproblemen en zoals eerder benoemd, vallen gezinshuisjongeren hier ook onder (Vliet, 2013). Ook hebben jongeren in gezinshuizen veel

behoefte aan duidelijkheid wat bijdraagt aan veiligheid en vertrouwen. Hiermee wordt bedoeld: begrensd worden, structuur ervaren, betrouwbaarheid van de opvoeders en dat de verwachtingen duidelijk gemaakt worden. Wanneer gezinshuisouders dit bieden, kan dit bijdragen aan een succesvolle plaatsing. Een belangrijke manier om structuur te bieden binnen gezinshuizen, is om hulpverlening op maat te bieden aan de gezinshuisjongeren. Het is namelijk bevorderlijk voor de plaatsing om regels af te stemmen op de individuele jongere, want elke jongere is immers anders (Molenaar, 2013). Er zijn echter ook leeftijdsadequate grenzen (gebaseerd op de ontwikkelingstaken van de leeftijdsfase van jongeren) die tot zekere hoogte elke jongere nodig heeft (Meij, 2011). De grenzen die opvoeders kunnen stellen zijn onder te verdelen in drie groepen, namelijk: grenzen op het gebied van veiligheid, grenzen die te maken hebben met de behoeftes van de opvoeder en grenzen die te maken hebben met waarden en normen (KopOpOuders, 2011). Tot slot is het als opvoeder erg belangrijk om de jongere altijd serieus te nemen en om het verschil te blijven zien tussen het gedrag en de persoon. Wanneer een opvoeder dit doet en ook laat merken, zal de jongere zich gerespecteerd voelen (Bruyninckx, 2003).

Aan het einde gekomen van deelvraag één is duidelijk geworden wat gezinshuisjongeren nodig hebben aan regels en structuur en hoe opvoeders hen dit kunnen bieden. Bij deelvraag twee willen wij ons gaan richten op deze structuren en regels vanuit het oogpunt van mentaliseren. Wat is mentaliseren en hoe doe je dat? En welke rol heeft mentaliseren in het bieden van regels en structuur?

Hoofdstuk 3. Mentaliseren en de rol hiervan bij regels en structuur

Dit hoofdstuk gaat in op deelvraag twee: *‘Wat zegt de literatuur over wat mentaliseren is en welke rol het heeft in het bieden van regels en structuur?’* De focus ligt op wat mentaliseren is en wat deskundigen over mentaliseren zeggen. Verder is er een koppeling gemaakt tussen mentaliseren en getraumatiseerde jongeren, wat veel gezinshuisjongeren zijn. Deze koppeling beschrijft wat kinderen en jongeren wat dit betreft nodig hebben van hun opvoeders. Ook wordt er een koppeling gelegd tussen mentaliseren en het bieden van regels en structuur. Tot slot gaat het hoofdstuk in op een aantal bevorderende en belemmerende interventies besproken die toegepast kunnen worden om goed te kunnen mentaliseren.

3.1 Wat is mentaliseren?

Mentaliseren doen wij wanneer wij ons bewust zijn van mentale toestanden bij anderen en bij onszelf (Allen, Fonagy & Bateman, 2008).

Wie kan mentaliseren, verklaart waarom dingen gedacht of gedaan zijn op de manier waarop het gebeurd is met behulp van intentionele mental states zoals persoonlijke wensen, behoeften, gevoelens, opvattingen en redenen (‘Hij schreeuwt omdat hij boos is’). Intentioneel betekent in dit verband dat de mental states betrekking hebben op iets, ergens overgaan (Schaap-Jonker, 2011, p 226).

Tevens zeggen Allen, Fonagy en Bateman (2008, p. 21):

Mentaliseren is een onmisbaar bestanddeel van het zelfbewustzijn, en daarmee essentieel voor zelfregulatie, inclusief het omgaan met sterke emoties; in relatie tot anderen is mentaliseren cruciaal voor het tot stand brengen van gezonde interpersoonlijke relaties en vooral voor de ontwikkeling en instandhouding van veilige-gehechtheidsrelaties.

Het begrip mentaliseren is te danken aan Freud en blijft als concept geworteld in de psychoanalyse.

Hoewel Freud de term ‘mentaliseren’ niet gebruikte, was hij het wel die het fundamentele idee introduceerde om psychische activiteiten te beschouwen als voortkomende uit de binding van somatische driftenergieën tot gedachten, met andere woorden: om iets dat niet mentaal is, te transformeren tot iets mentaals (Allen, Fonagy & Bateman, 2008, p. 8).

3.1.1 Expliciet en impliciet mentaliseren

Mentaliseren kan expliciet en impliciet plaatsvinden. Op het moment dat expliciet mentaliseren plaatsvindt is er over het algemeen sprake van bewust en opzettelijk verbaal proces. Een voorbeeld hiervan is wanneer er wordt afgevraagd wat er in een persoon omgaat of het onder woorden brengen van gevoelens (Oei, 2010). Kort gezegd is het een proces waarbij stil wordt gestaan bij mentale toestanden (Mol, 2013).

“Impliciet mentaliseren is een onderbewust proces dat zich continu afspeelt in contact met anderen” (Mol, 2013, p.2). Deze vorm van mentaliseren is vaker non-verbaal, onbewust en ook veel meer voorkomend. Een voorbeeld hiervan is empathisch reageren, emotionele betrokkenheid en begrijpend samenvatten (Oei, 2010). Impliciet mentaliseren wordt ook wel opgevat als intuïtie. Dit houdt in dat gevoelens, oordelen en ingevingen die mensen hebben ten aanzien van andere mensen of situaties, vaak worden ervaren zonder dat daarvoor een duidelijke reden aanwezig is. (Allen, Fonagy & Bateman, 2008).

3.2 Mentaliseren, hechting en spiegelen gedrag

Het begrip mentaliseren is later tot bloei gekomen binnen het kader van de gehechtheidstheorie. De gehechtheidstheorie speelt een belangrijke rol voor de ontwikkeling van het mentaliseren (Allen, Fonagy & Bateman, 2008). “Heel precies gezegd betekent dit dat mentaliseren optimaal tot ontwikkeling komt binnen de context van veilige gehechtheidsrelaties” (Allen, Fonagy & Bateman, 2008, p. 10).

Mentaliseren is niet iets wat alleen maar voorkomt in het hoofd van een persoon. Winnicott wees op de rol en belangrijke betekenis van spiegelen gedrag van de opvoeder bij de ontwikkeling van het gementaliseerde zelf. “Jonge kinderen vinden hun psyche juist in die van hun verzorgers; mentaliseren vloeit voort uit gementaliseerd worden, uit het mentaliseren van de verzorgers” (Allen, Fonagy & Bateman, 2008, p.10). Wanneer de opvoeders en omgeving goed aansluiten bij de basisbehoeften van het individuele kind ontstaat er een veilige gehechtheidsrelatie die van belang is bij het leren mentaliseren.

“Uit de ontwikkeling van het mentaliserend vermogen blijkt hoezeer mentaliseren verband houdt met gehechtheid, dat is, de ervaring van nabijheid, veiligheid en zekerheid binnen ‘close’ relaties, waarbij separatie stress oplevert” (Schaap-Jonker, 2011, p. 228).

Zodra er tijdens de kinderperiode door de opvoeders en omgeving het aansluiten bij de basisbehoeften niet goed doorlopen is, blijft dit doorwerken en van invloed zijn tijdens de adolescentie en de latere volwassenheidsfase. Mensen die onveilig gehecht zijn kwetsbaarder. Het mentalisatieproces blokkeert dan volledig (Gervink, 2008).

3.3 Mentaliseren en getraumatiseerde kinderen/jongeren

“Waar veilige gehechtheid mentaliseren in zekere zin bevordert, betekent trauma binnen een gehechtheidsrelatie een ondermijning van het mentaliseren” (Schaap-Jonker, 2011, p. 228). Het mentaliserend vermogen is niet in te zetten wanneer iemand een hoge mate van heftige en negatieve stress ervaart (Schaap-Jonker, 2011). Wanneer een kind getraumatiseerd is of niet voorzien is in zijn basisbehoeften is het stoppen met mentaliseren een overlevingsmechanisme. Op dat moment is het beter om zich niet te verplaatsen in de intenties en handelingen van een ander persoon om het vertrouwen in hen en de verdere mensheid niet te verliezen. Een reden hiervoor is dat zij denken dat mensen uit hun omgeving in het hier en nu, op dezelfde manier zullen reageren als gehechtheidsfiguren uit hun verleden. Hierdoor kunnen zij niet goed kijken naar de belevingswereld van de ander en gaan uit van hun eigen interpretaties (Gervink, 2008).

Een groot deel van de jongeren in de jeugdzorg heeft vroeger te maken gehad met mishandeling of verwaarlozing (Daamen, 2014). Daarnaast lijken gezinshuiskinderen een grotere en zwaardere problematiek te hebben dan pleegkinderen (Vliet, 2013). Mishandeling tijdens de jeugd brengt de meest diepgaande vorm van onveilige gehechtheid voort, de zogenaamde gedesorganiseerde gehechtheid (Allen, Fonagy & Bateman, 2008).

Egeland en Erikson zeggen (in Allen, Fonagy en Bateman, 2008, p. 232):

Egeland en Erikson wezen het psychisch niet beschikbaar zijn aan als hoeksteen van emotionele verwaarlozing. Dit begrip karakteriseert het gedrag van ouders die niet reageren op de smeekbeden van hun kind om warmte en koestering. Psychisch niet beschikbare moeders zijn bijvoorbeeld betrekkelijk afstandelijk en koel; ze gaan mechanisch met het kind om. Uit longitudinaal onderzoek van deze auteurs is gebleken dat het psychisch niet beschikbaar zijn, een veel ongunstiger effect op de ontwikkeling dan lichamelijke verwaarlozing en andere vormen van mishandeling.

Psychisch niet beschikbaar zijn, is het tegenovergestelde van het ouderlijke mentaliseren. De kern van goed mentaliseren is emotionele betrokkenheid in combinatie met contingent spiegelen, zoals dat

bijvoorbeeld duidelijk wordt in ‘gemarkeerde’ emotionele reacties. Deze ‘gemarkeerde’ emotionele reacties houden in dat de ouder zich afstemt op de stemming van het kind en vervolgens die emotie tot uitdrukking brengt. Dit in combinatie met aanwijzingen waardoor duidelijk wordt, dat er door deze emotionele expressie een weerspiegeling ontstaat van de emotionele toestand van het kind, en niet van de emotionele gemoedstoestand van de ouder. Deze eerder genoemde reacties hebben een pedagogische functie om de ontwikkeling van zelfbesef te bevorderen, met in het bijzonder het besef van eigen emoties. Op dit gebied bieden gemarkeerde emotionele reacties de psychosociale fundering voor emotieregulatie. Om deze reden is dit ‘psychisch niet beschikbaar zijn’ een bron van tekorten in het mentaliseren (Allen, Fonagy & Bateman, 2008).

3.4 Mentaliseren, regels, structuur en grenzen

Zoals eerder beschreven, zijn zowel mentaliseren als het bieden van regels en structuur belangrijke voorwaarden om veiligheid te kunnen bieden. Wanneer een ouder te veel focust op het bieden van regels en structuur, kan de jongere veiligheid missen die door een mentaliserende houding gegeven wordt. Wanneer een ouder te veel focust op het mentaliseren door zich in te leven in de jongere, maar geen regels en structuur biedt, kan de jongere gebrek ervaren aan veiligheid die door regels en structuur gegeven wordt. Daarom is een goed balans tussen deze twee aspecten erg belangrijk. Een voorbeeld hiervan is de democratische/autoritatieve opvoedingsstijl. Dit houdt in dat er veel controle en veel betrokkenheid is (Nji, z.d.). Betrokkenheid in de zin van inleving en empathie, wat weer aspecten zijn van mentaliseren, en controle in de zin van regels en structuur.

De koppeling tussen mentaliseren en regels en structuur valt moeilijk te maken, omdat hierover geen concrete informatie te verkrijgen is. Juist om deze reden is onderzoek naar dit onderwerp erg relevant. Onder dit kopje worden de onderwerpen nog even uit elkaar gehaald, om vervolgens onder deelvraag drie: “Hoe bieden de gezinshuisouders die te zien zijn op de videobeelden structuur en stellen zij regels vanuit mentalisatie en hoe wordt dit zichtbaar?” de koppeling te maken vanuit de praktijk.

Het is belangrijk dat de jongere zelf de wereld kan ontdekken. Dit is namelijk van belang om ervaringen te verkrijgen. Dit ‘ontdekken van de wereld’ moet wel plaatsvinden vanuit veiligheid. Als opvoeder kun je een context creëren waarbinnen de jongere die vrijheid kan gaan ontdekken met de daarbij horende consequenties van keuzes die de jongere genomen heeft. Hierdoor leert de jongere van de opvoeders en omgeving om de zelfcontrole te verbeteren, om over zichzelf na te denken en over de consequenties van het gedrag.

In dit verband helpt opvoeder [sic] ook een emotionele basis te vormen die essentieel is om een stabiele evaluatie van de omgeving te krijgen: leren inschatten wat de bedoelingen van anderen zijn, welke emoties bij anderen kunnen spelen, waarom oom agent bepaalde zaken niet goed vindt, wat de normen van de samenleving zijn en dergelijke (Jolles, 2010, p. 2).

Het is van belang om de wensen, gevoelens en ideeën van de jongere serieus te nemen. Dit is bevorderlijk voor het zelfgevoel van de jongere (Stichting Opvoeden, z.d.). Met andere woorden: het is belangrijk om je als ouder te verplaatsen in de emotie of wens van de jongeren. Tischa Neve, kinderpsycholoog, speltherapeute en J/M's opvoedcoach, zegt het volgende: “Emoties mogen er altijd zijn, maar niet elk gedrag wat erbij hoort. Begrip helpt goed om de heftigste emotie er wat vanaf te halen” (Neve, z.d.).

Zoals eerder beschreven, is mentaliseren de vaardigheid om over zichzelf, anderen en relaties na te denken. Denk hierbij aan intentie, gevoel en behoeften. Zo zou er dus voorzichtig gezegd kunnen worden dat het belangrijk is dat opvoeders structuur bieden en grenzen stellen vanuit een mentaliserende houding, omdat zij aanvoelen en inspelen op de behoeftes wat jongeren nodig hebben. Naast dat mentaliseren bijdraagt aan het zelfgevoel van jongeren, doen duidelijke regels en de mogelijkheid tot onderhandelen dit ook (Leroy, 2007).

3.5 Mentaliseren in de praktijk brengen

Om mentaliseren te kunnen toepassen, zijn er interventies (hun focus is patiënten vanuit therapeutische houding) die bevorderlijk kunnen zijn en hierbij kunnen helpen. Allen, Fonagy en Bateman (2008, p. 179) benoemen de volgende punten hierover:

- Handhaven van een onderzoekende, nieuwsgierige, 'niet-wetende' houding
- Zorgen dat patiënten een veilige basis ervaren die bevorderlijk is voor het exploreren van hun eigen mentale toestanden en die van jezelf
- Een niveau van emotionele betrokkenheid bevorderen dat niet te warm en niet te koud is
- Een proces van spiegelen aangaan waarbij je contingent gespiegelde, 'gemarkeerde' emoties de mentale toestand van de patiënt teruggeven aan de patiënt
- (...) Erkennen als je niet weet wat je moet zeggen of doen, en de hulp van de patiënt inroepen om voortgang te blijven maken met het proces
- (...) Patiënten laten weten wat je denkt, zodat ze je vervormde mentaliseren kunnen corrigeren
- Je eigen tekorten in mentaliseren toegeven en moeite doen om misverstanden te begrijpen

Ook Gervink (2008, pp. 14-16) benoemt een aantal factoren die bevorderlijk zijn voor het kunnen mentaliseren. Als eerste benoemt hij dat het van belang is voor het mentaliseren, om zicht te hebben op je eigen innerlijke processen. Als je hier niet bewust van bent, heeft dit invloed op de onderlinge relaties. Het is belangrijk dat er zicht is op eventuele gemiste basisbehoeften uit de eigen jeugd, omdat anders het gevaar is dat er onbewust gezocht zal worden naar deze basisbehoeften in de onderlinge relaties. Daarnaast benoemt Gervink ook (net als Allen, Fonagy en Bateman) dat het belangrijk is om een onderzoekende houding aan te nemen, in plaats van in te vullen of te overtuigen. Ook zegt Gervink dat het belangrijk is om te reageren vanuit een echte en transparante houding. Wanneer dit niet gebeurt, bestaat het gevaar dat de ander (opnieuw) verkeerde ervaringen opdoen en er vervolgens sprake is van een verkeerde spiegeling. Tot slot noemt Gervink dat het van belang is om bewust te zijn over het feit dat wanneer een jongere niet mentaliseert, dit ervoor kan zorgen dat de opvoeder ook niet tot mentaliseren komt (Gervink, 2008, pp. 14-16).

Ook zijn er factoren of interventies die het mentaliseren juist kunnen belemmeren. Hierover benoemen Allen, Fonagy en Bateman (2008, p. 179) de volgende punten:

- Ernaar streven om scherpzinnige en briljante inzichten te presenteren
- (...) Aanhoudend spreken in de alsof-modus ('psychobabbel' of 'ouwehoeren')
- (...) Je eigen ideeën over de patiënt als vaststaand presenteren aan de patiënt
- Overmatig focussen op structuur en inhoud van relaties in plaats van op relationele processen
- De manier waarop de patiënt een relatie ervaart, toeschrijven aan een algemeen patroon, in plaats van die beleving en de oorsprong ervan verder te exploreren
- De overdracht gebruiken om onbewuste herhalingen van gedrag uit het verleden te exploreren
- (...) Reageren op de patiënt met intense, 'ongemarkeerde' emotie

3.6 Samenvatting

Duidelijk is geworden dat mentaliseren een bewustwording is van mentale toestanden bij jezelf en bij de ander (Allen, Fonagy & Bateman, 2008).

Een groot deel van de jongeren in de jeugdzorg hebben vroeger te maken gehad met mishandeling of verwaarlozing (Daamen, 2014). Uit de literatuur blijkt dat jongeren stoppen met mentaliseren als zij getraumatiseerd zijn of niet voorzien zijn in hun basisbehoeften. Het stoppen met mentaliseren is voor hen een overlevingsmechanisme. Een aandachtspunt hierbij is dat psychisch niet beschikbaar zijn ook een vorm van verwaarlozing is en dus het tegenovergestelde is van het ouderlijke mentaliseren (Gervink, 2008).

Om goed te kunnen mentaliseren is het nodig om emotioneel betrokken te zijn in combinatie met het afstemmen op de stemming van het kind en vervolgens die emotie tot uitdrukking brengen. Daarnaast zijn er zowel bevorderlijke als belemmerende interventies om goed te kunnen mentaliseren (Allen, Fonagy & Bateman, 2008).

Wanneer een ouder te veel focust op het bieden van regels en structuur, kan de jongere veiligheid missen die door een mentaliserende houding gegeven wordt. Wanneer een ouder te veel focust op het mentaliseren door zich in te leven in de jongere, maar geen regels en structuur biedt, kan de jongere gebrek ervaren aan veiligheid die door regels en structuur gegeven wordt. Daarom is een goed balans tussen deze twee aspecten erg belangrijk.

Zo zou er dus voorzichtig gezegd kunnen worden dat opvoeders structuur bieden en grenzen stellen vanuit een mentaliserende houding, omdat zij aanvoelen en inspelen op de behoeftes wat pubers nodig hebben.

Met de informatie die is opgedaan over wat gezinshuisjongeren met de leeftijden van 12 tot 18 jaar nodig hebben aan regels en structuur, wat mentaliseren is en welke relatie dit heeft tot mentaliseren, gaan wij naar deelvraag drie. Bij deelvraag drie kijken wij vanuit de opgedane kennis naar het beeldmateriaal om zo erachter te komen hoe gezinshuisouders regels en structuur aanbrengen aan de gezinshuisjongeren en of zij hierbij een mentaliserende houding aannemen.

Hoofdstuk 4. De gezinshuizen in beeld

4.1 Inleiding

In de vorige hoofdstukken werd er gefocust op wat de literatuur zegt over wat gezinshuisjongeren nodig hebben aan regels en structuur en wat de rol van mentaliseren hierbij is. Dit hoofdstuk gaat in op deelvraag drie: *'Hoe bieden de gezinshuisouders die te zien zijn op de videobeelden structuur en stellen zij regels vanuit mentalisatie en hoe wordt dit zichtbaar?'* Dit hoofdstuk richt zich op de praktijk, in de vorm van de videobeelden waar zes verschillende gezinshuizen te zien zijn. Tijdens het bekijken van deze beelden is er gelet op hoe de gezinshuisouders regels en structuur bieden vanuit een mentaliserende houding. Dit hoofdstuk begint met het beschrijven van hoe de kijkkader en de verschillende categorieën zijn geformuleerd. Vervolgens zal elke categorie afzonderlijk besproken worden. Als eerste beschrijft dit hoofdstuk wat er met elke categorie bedoeld wordt. Vervolgens wordt beschreven wat de literatuur zegt over de desbetreffende categorie. Daarna zal de koppeling gemaakt worden naar de praktijk, door middel van enkele transcripten die geschreven zijn aan de hand van de geselecteerde fragmenten voor dit onderzoek. Onder de transcripten wordt er besproken wat deze gesprekken laten zien over mentaliseren. Tot slot wordt elk kopje afgesloten met een korte samenvatting van de desbetreffende categorie.

Zoals benoemd, worden er in dit hoofdstuk transcripten gebruikt. Alle transcripten staan in het bronnenboek en een deel hiervan zijn terug te vinden in dit hoofdstuk. In dit hoofdstuk zijn er soms delen van een transcript gebruikt. Zie het bronnenboek voor alle volledige transcripten van de geselecteerde fragmenten. In de transcripten zijn namen genoemd. Belangrijk om hierbij te vermelden is dat het om geanonimiseerde namen gaan. De echte namen van gezinshuisouders, gezinshuis kinderen en eventuele anderen zijn niet gebruikt.

Hieronder een uitleg bij de tekens en symbolen die gebruikt zijn in de transcripten:

GHM = gezinshuismoeder	(1.0) = pauze van 1 sec.
GHV: gezinshuisvader	↑ = Toonhoogte gaat omhoog
Pj = puberjongen	↓ = Toonhoogte gaat omlaag
Pm = pubermeisje	((lacht)) = non verbale reacties/handelingen
j = jongen (onder de 12 jaar)	°zacht ° = als een fragment steeds zachter wordt
M = meisje (onder de 12 jaar)	[onverstaanbaar] = niet verstaanbare tekst
(.) = korte pauze	[zeggen iets tegelijk] = als mensen iets tegelijk zeggen

4.2 Kijkkader

Tijdens het bekijken van de videobeelden werd al snel duidelijk dat de gezinshuisouders veel manieren hebben om de gezinshuisjongeren te corrigeren en te begrenzen. Ook werd duidelijk dat corrigeren of begrenzen volgens de definitie van mentaliseren (zoals beschreven in hoofdstuk drie), nauwelijks of niet voorkwam. In de oorspronkelijk kijkkader werd echter wel naar fragmenten met deze eis verwezen. Daarom is ervoor gekozen om de oorspronkelijke kijkkader aan te passen. Onze definitieve kijkkader is te vinden in bijlage één. Concreet werd binnen dit kijkkader gezocht naar fragmenten waar een gezinshuisouder een gezinshuisjongere corrigeert of begrensd, waarin hij ruimte laat voor zowel zijn eigen perspectief, gedachten, gevoelens en/of verwachtingen als die van de gezinshuisjongere en daarbij aspecten van mentaliseren te herkennen waren.

4.3 Categorieën

In de 43 geselecteerde fragmenten is er vervolgens gezocht naar verschillen en overeenkomsten, met als doel om categorieën te formuleren, waaronder de fragmenten verdeeld konden worden. Al snel werd de conclusie getrokken dat de hoofdvraag en deelvraag drie hiervoor het uitgangspunt moest zijn, zodat de categorieën helpend zouden zijn om antwoord op deze vragen te geven. Daarom zijn er categorieën geformuleerd die gaan over hoe gezinshuisouders corrigeren en begrenzen. Nadat de geselecteerde fragmenten waren bekeken, werd er geconcludeerd dat er vijf manieren te zien zijn waarop gezinshuisouders dit deden. Deze vijf manieren (en tevens de vijf categorieën) zijn:

- Directief corrigeren
- Declaratief corrigeren
- Vragend corrigeren
- Humoristisch corrigeren
- Indirect corrigeren

Zoals benoemd in de inleiding van dit hoofdstuk, wordt elke categorie beschreven en besproken aan de hand van wat de literatuur zegt over de desbetreffende manier van corrigeren en aan de hand van enkele transcripten van de geselecteerde fragmenten voor dit onderzoek. Voor een kort en overzichtelijk overzicht van de definities van de categorieën, zie bijlage twee. Voor een overzicht van welke fragmenten en het aantal fragmenten die gebruikt zijn voor elke categorie, zie bijlage drie.

Wanneer in dit hoofdstuk het woord 'correctie' wordt gebruikt, wordt hiermee het grotere geheel bedoeld; regels en grenzen vallen hier dus ook onder.

4.4 Directief corrigeren

Een manier van corrigeren die vaak voorkomt in de beelden, is directief corrigeren. In 15 van de 43 fragmenten komt deze categorie voor. In dit onderzoek wordt directief corrigeren gedefinieerd als een directe manier van corrigeren, waarbij er een korte toelichting aanwezig is. De correctie hierbij is sturend en richtinggevend van aard. Hierbij is het belangrijk om het verschil te zien tussen direct en directief. Wanneer een regel op een directe manier gegeven wordt, is er vaak geen sprake van toelichting en hoeft het niet richtinggevend en sturend te zijn. Bij directief is dit dus wel het geval.

Binnen de conversatieanalyse wordt gesproken over directieven. Craven en Potter (2010) beschrijven dat directieve uitspraken de bedoeling hebben om iemand iets te laten doen. Een directief verschilt van een verzoek. Met een verzoek *vraagt* iemand aan een ander of diegene iets wil doen, terwijl met een directief iemand iets *zegt* tegen een ander dat diegene iets moet doen. Directieven houden dus geen rekening met de situatie of wens van de ander. Directieven gaan er als het ware van uit dat de ander geen weerwoord heeft, maar simpelweg doet wat er wordt gezegd. Dat betekent niet dat de ander dit zal doen, maar dit is echter wel hoe een directief in elkaar steekt (Craven & Potter, 2010).

Het bovenstaande gaat over wat er binnen de conversatie analyse wordt verstaan onder 'directieven'. Ten behoeve van dit onderzoek moet de link echter naar opvoeding gemaakt worden. Binnen de opvoeding zijn er verschillende opvoedingsstijlen. Grofweg gezegd zijn er vier verschillende opvoedingsstijlen: democratisch (autoritatief), toegeeflijk (permissief), autoritair en verwaarlozend (Wubs, 2010). Kort gezegd houden deze opvoedingsstijlen het volgende in (op basis van controle en betrokkenheid):

- Democratisch: Veel controle en veel betrokkenheid
- Toegeeflijk: Weinig controle en veel betrokkenheid
- Autoritair: Veel controle en weinig betrokkenheid
- Verwaarlozend: Weinig controle en weinig betrokkenheid (Nji, z.d.).

Crombrugghe (2009) benoemd nog een andere opvoedingsstijl, namelijk de directieve opvoedingsstijl. Hij zegt dat deze stijl erg lijkt op de autoritaire stijl, behalve dat de betrokkenheid mild is. De betrokkenheid bij deze stijl is dus hoger dan bij de autoritaire stijl, maar lager dan bij de democratische stijl. De directie opvoedingsstijl heeft dus veel controle en milde betrokkenheid. Voorbeelden van deze opvoedingsstijl zijn duidelijke regels geven en consequente grenzen hanteren. Kinderpsycholoog en opvoedcoach Tischa Neven (z.d.) benoemt dat dit soms als streng en niet leuk voor kinderen (in dit geval vallen jongeren hier ook onder) lijkt, maar volgens haar is het tegenovergesteld waar. Zij zegt dat zij hier blij van worden, al zullen ze dit op het moment zelf niet zeggen (zeker jongeren niet). Echter vinden jongeren het uiteindelijk fijn als zij weten waar zij aan toe zijn. Dit komt overeen met wat er ook in hoofdstuk twee beschreven staat, namelijk dat gezinshuisjongeren behoefte hebben aan duidelijkheid.

Ondanks dat directief corrigeren lijkt op de autoritaire opvoedingsstijl en daarmee misschien weinig met mentaliseren te maken lijkt te hebben, is deze categorie toch meegenomen in dit onderzoek. Het verschil met de autoritaire opvoedingsstijl is dat de betrokkenheid bij de directieve opvoedingsstijl (en directief corrigeren) hoger is. Betrokkenheid is een belangrijk kenmerk van mentaliseren (zoals benoemd in hoofdstuk drie) en daarom zijn er aspecten van mentaliseren te vinden in het directief corrigeren. Hieronder zal dit worden aangetoond aan de hand van enkele fragmenten.

Fragment 29 - GH5, 16-01-2014, 1, 03.42-04.10

1. Bio21	Wat betekent loser dan?
2. Pm13	Dat ben jij, sukkel! (iedereen moet heel hard lachen)
3. GHM	Ooh, Sifra!
4. pb18	Sifra, Sifra, wat betekent dat
5. GHM	He! Sh. Sifra, dat mag je niet zeggen he. Sifraa
6. Pm13	Ja
7. GHM	Hanno is volwassen he?
8. Bio21	Ja, daar zit ze een beetje stoer te doen he? Pas op jij!
9. Pm13	Ja
10. GHM	Niet tegen volwassenen zulke dingen zeggen
11. Pm13	Nee

Fragment 40 - GH6, 03-02-2014, 6: 10.37-10.54

1. GHM:	Maarten↓ (.) ((Maarten stopt met wippen))
2.	Al je nou niet ophoudt hé, ik ben jou echt <u>iedere</u> maaltijd aan het
3.	waarschuwen <u>of</u> je ziet te wippen <u>of</u> je zit (.) niet goed <u>of</u> je bent van alles aan
4.	het doen, dan stuur ik je <u>van</u> tafel (.) ik ben er nou een keer zat van.

In deze fragmenten is er een duidelijke correctie te zien met een korte toelichting. In fragment 29 is deze toelichting dat Hanno volwassen is en dat Sifra tegen volwassenen zulke dingen niet mag zeggen (regel 7 en 10). In fragment 40 bestaat de toelichting uit dat de gezinshuismoeder tijdens elke maaltijd moet waarschuwen over het wippen of over dat Maarten niet goed zit of van alles zit te doen (regel 2 t/m 4).

Over bovenstaande voorbeelden kan voorzichtig gezegd dat er minimale mentalisatie te zien is. De korte toelichtingen die worden gegeven door de gezinshuismoeders, zijn aspecten van mentaliseren. Doordat zij uitleg geven bij hun correctie, geven zij woorden aan hun verwachtingen en gedachten. Hiermee maken zij ruimte voor het delen van hun eigen perspectief.

In bovenstaande voorbeelden wordt er een korte reactie gegeven door de gezinshuisjongere die gecorrigeerd wordt. In fragment 29 zijn dit een paar korte 'ja's' van Sifra en in fragment 40 is dit dat

Maarten stopt met wippen. De gezinshuisjongeren doen in dit geval gelijk wat er tegen hen gezegd wordt. Dit sluit aan bij wat Craven en Potter (2010) beschrijven over het doel van directieven, namelijk dat een directief verwacht dat het zonder commentaar wordt opgevolgd (zoals eerder ook beschreven is). In de videobeelden die voor dit onderzoek zijn bekeken, zijn er echter ook fragmenten waar de gezinshuisjongere tegen de directieve correctie van de gezinshuisouder ingaat. Hieronder een voorbeeld:

Fragment 19 - GH3, 25-11-2013, 1: 10.00-10.30

1. Pm14((*Wil gaan zitten*))
2. GHV: Even je handen wassen
3. Pm14: Wat zei je?
4. GHV: Even je handen wassen
5. Pm14: Maar ik wou alleen maar gewoon gaan zitten (*(loopt weg om handen te wassen)*)
- 6.
7. Wist niet dat het klaar was
8. GHV: [onverstaanbaar] staat al op de tafel
9. Pm14: [onverstaanbaar]
10. GHV: Wat zegt u? (2.0) Wat zei je
11. Pm14: Ik zei net ik wist ik dat toch nog niet
12. (1.0)
13. GHV: Sorry hoor, wist niet dat je boos werd
14. pm14: Ik ben ook niet boos
15. GHV: Ooh

In dit fragment gaat de gezinshuisjongere tegen de directieve correctie van de gezinshuisouder in. Dit doet ze door te zeggen dat ze alleen maar wilde gaan zitten en dat ze niet wist dat het al klaar was. Vervolgens gaat ze wel haar handen wassen. Uiteindelijk doet ze dus wel wat de gezinshuisvader in zijn directieve correctie zei. In alle videobeelden die voor dit onderzoek zijn bekeken en die onder de categorie 'directief corrigeren' vallen, doen de gezinshuisjongeren uiteindelijk wat de gezinshuisouders tegen hen hebben gezegd. Soms met slechts een korte reactie (zoals in fragmenten 29 en 40 te zien is) en soms met commentaar of een weerwoord (zoals in fragment 19 te zien is), maar uiteindelijk doen ze altijd wat de gezinshuisouders tegen hen zeggen.

Op basis hiervan kan voorzichtig geconcludeerd worden dat wanneer gezinshuisouders willen zorgen dat gezinshuisjongeren echt iets doen (of juist niet), de directieve manier hiervoor een effectieve manier is.

Een belangrijke kanttekening hierbij is dat het gedrag van de gezinshuisjongeren na een directieve correctie alleen te zien was als de correctie over het nu ging. Soms ging de correctie over de toekomst (denk aan: 'je moet voortaan minder snoepen overdag') en werd hier niet altijd op gereageerd door de gezinshuisjongere. In een dergelijk geval is het dus onbekend of de gezinshuisjongeren uiteindelijk ook doen wat de gezinshuisouder tegen hen zei. Maar de fragmenten waarin te zien is hoe de gezinshuisjongeren op een directieve correctie reageren, doen zij uiteindelijk altijd wat de gezinshuisouder tegen hen zegt.

Uit de videobeelden die voor dit onderzoek bekeken zijn, zijn er ook fragmenten waarop de correctie op een directieve manier begint, maar uiteindelijk overgaat in een declaratieve correctie. Hieronder een voorbeeld van een dergelijk fragment:

Fragment 33 - GH6, 27-01-2014, 4:18.57-20.55 → voorbeeld combi directief/declaratief

1. Pj15: Ik was trouwens ook de ortho vergeten (*(lach)*) en ik moet nog steeds de tandarts
2. bellen, °voor een nieuwe afspraak°.
3. GHV: Nah
4. Pj15: Ohjoo

5. GHM: This jouw [verantwoording jongen],
 6. GHV: [Goed bezig]
 7. GHM: Het is jouw verantwoording(.) dan moet je dat doen. Als je dat nog steeds moet
 8. doen. (2.0)
 9. GHV: Dan heb je in ieder geval geen lessen gemist
 10. (Tekst weggelaten)
 11. GHV: Nee maar even over die ortho ↑ (.)
 12. Pj15: Maar waar is Ruth dan? Ja
 13. GHV: Als er kosten er achteraan komen, dat kan als ze het wel in rekening brengen, dat ze
 14. Het niet kunnen declareren, dan zijn ze voor jou (2.9) Ja?
 15. (4.0)
 16. P15j: [Onverstaanbaar]
 17. GHV: [Snap je wat ik bedoel?]
 18. P15j: Ja (0.5)
 19. GHV: Oké
 20. Pj15: Maar hoezo kunnen ze dat dan niet declareren?
 21. GHV: Nou ((*eet snel mond leeg*)) dat is toch veel duurder
 22. GHM: Nee dat ligt eraan, als het jij te vaak verzuimt en ze moeten wel dat in rekening
 23. Brengen °dan gaat dat niet° ((*pakt opscheplepel*))
 24. GHM: We kunnen allemaal nog een schepje nemen hoor, Ruth gaat dat nooit allemaal
 25. opeten
 26. pj15: Waar is Ruth dan?
 27. GHM: Die is naar haar stage
 28. J21: [Zijn er nog boontjes?]
 29. GHM [Onverstaanbaar]
 30. GHM: Ja ((*pakt de pan*))
 31. GHV: Maar het is natuurlijk een beetje onzin als wij die kosten moeten dragen terwijl het
 32. Jouw schuld is.
 33. Pj15: Jaha
 34. GHV: Toch?
 35. Pj15: Ja ik was het gewoon vergeten
 36. GHM: Alsjeblieft

In dit fragment is eerst te lezen dat de gezinshuismoeder de gezinshuisjongere eerst directief corrigeert. Dit doet ze door te zeggen dat het zijn eigen verantwoording is om de ortho en de tandarts te bellen en dat hij dit moet doen. Vervolgens komt de gezinshuisvader (vanaf regel 11 in bovenstaand transcript) er nog even op terug. Vanaf hier wordt het een declaratieve correctie (een correctie met een langere uitleg), omdat hij meer uitleg geeft bij zijn correctie. Dit doet hij door eerst te benoemen dat wanneer er extra kosten in rekening worden gebracht, de gezinshuisjongere dit zelf mag betalen. Vervolgens vraagt hij aan de gezinshuisjongere of hij snapt wat hij bedoeld en legt hij (samen met de gezinshuismoeder) uit waarom hij het zelf moet betalen.

Zoals hierboven beschreven, komt het voor dat er twee verschillende manieren van corrigeren elkaar opvolgen. In dit geval begint de correctie met een directieve vorm en eindigt hij met een declaratieve vorm. Vanuit de videobeelden lijkt het dat de gezinshuisouders bewust of onbewust 'switchen' van een kortere en meer directe directieve correctie naar een langere en meer uitleggende declaratieve correctie. Op basis van dat de literatuur zegt dat gezinshuisjongeren behoefte hebben aan duidelijkheid en dat uitleg bij een correctie belangrijk is, kan dit een bewuste keuze van de gezinshuisouders zijn.

4.4.1 Concluderende samenvatting

Concluderend kan gezegd worden dat wanneer een gezinshuisouder op een directieve manier een gezinshuisjongere corrigeert, er enkele aspecten te herkennen zijn van mentalisatie. Deze aspecten

zijn met name terug te zien in de korte toelichting die de gezinshuisouders geven bij hun correctie. Ook kan er voorzichtig geconcludeerd worden dat wanneer gezinshuisouders willen dat gezinshuisjongeren echt iets wel of juist niet doen, directief corrigeren een effectieve manier van corrigeren is. Tot slot komt het ook voor dat gezinshuisouders beginnen met een bepaalde manier van corrigeren en vervolgens overgaan naar een andere manier corrigeren. In dit geval werd er van directief corrigeren overgegaan naar declaratief corrigeren. Een reden hiervoor zou kunnen zijn dat de gezinshuisouders merkten dat de gezinshuisjongeren meer uitleg nodig hadden bij de directieve correctie en zij daarom overgingen naar een declaratie manier van corrigeren (*zie volgend kopje voor een volledige definitie van 'declaratief corrigeren'*).

4.5 Declaratief corrigeren

De tweede manier van corrigeren die voorkwam in de videobeelden, is declaratief corrigeren. Declaratief corrigeren vindt plaats wanneer een gezinshuisouder een gezinshuisjongere corrigeert en hierbij uitleg geeft en eventueel een gesprek aangaat met de gezinshuisjongere hierover. Het verschil met directief corrigeren is dat er een langere uitleg vanuit de gezinshuisouder is en dat wanneer er een gesprek hierover ontstaat, er naast dat er ruimte is voor het perspectief van de gezinshuisouder, er ook vaak ruimte ontstaat voor het perspectief van de gezinshuisjongere.

Wanneer er naar de opvoedingsstijlen wordt gekeken die benoemd zijn onder het kopje 'Directief corrigeren', valt declaratief corrigeren het meeste onder de democratische opvoedingsstijl. Deze opvoedingsstijl heeft een hoge controle en een hoge betrokkenheid. De controle wordt geuit door middel van de correcties die de gezinshuisouders geven en de gezinshuisouders laten betrokkenheid zien door uitleg te geven over hun correctie en door ruimte te geven voor het perspectief van de gezinshuisjongere. Het belang van uitleg geven over een correctie is ook al benoemd in hoofdstuk twee. Zoals beschreven, is het volgens Jongepier, Struijk & Helm (2010) belangrijk om na een grens, verbod of correctie uitleg te geven over waarom deze wordt gegeven. Zo wordt er duidelijkheid gecreëerd, waar gezinshuisjongeren behoefte aan hebben.

Binnen deze categorie zijn er duidelijke aspecten te zien van mentaliseren. Ten eerste is er ruimte voor het perspectief van de gezinshuisouder, doordat hij uitleg geeft bij zijn correctie. Hiermee verwoordt hij zijn gedachten, gevoelens en verwachtingen. Ten tweede is er ook ruimte voor het perspectief van de gezinshuisjongere, doordat er ruimte is voor zijn reactie (zeker in het geval wanneer de ouder samen met de gezinshuisjongere een gesprek aangaat over de correctie). Hiermee krijgt de gezinshuisjongere de kans om ook zijn gedachten, gevoelens en verwachtingen te verwoorden.

In de 43 geselecteerde fragmenten voor dit onderzoek, komt de declaratieve correctie negen keer voor. Daarmee komt de declaratieve correctie als derde op basis van hoe vaak elke manier van corrigeren voorkomt. Hieronder twee van deze fragmenten:

Fragment 7 - GH1, 06-11-2013, 3: 13.18-14.40

1. Pm16: Hoi
2. GHV: Mariëke, goed dat je er bent, maar ik ben wel heel boos
3. Pm16: Weet ik
4. GHV: Ik snap niet dat je dit kunt maken ten opzichte van Sjaak [de hond], ook ten
5. opzichte van het eten ben ik ook echt niet heel blij. [onverstaanbaar] dus ik heb wel
6. uhh een aantal consequenties hier tegenover staan. Maar dat moge duidelijk zijn. Je
7. gaat zo meteen Sjaak uitlaten. Ik wil jouw telefoon vandaag. En ik wil dat je morgen
8. Sjaak ook gaat uitlaten. En je zorgt dat je op tijd bent. Ik vind je huiswerk heel
9. belangrijk. Maar ik heb gisteren gezien uhh gehoord dat je bijna de hele avond aan
10. de telefoon hebt gehangen. Ik ben hier niet blij mee. Ik hoop dat je dat snapt. Echt
11. serieus, Sjaak staat al de hele tijd om mij heen te dralen. Dus ik weet niet of je er
12. verder nog een goede reden voor hebt. Dat het huiswerk af moet snap ik.

- 13.Pm16: Nee, maar wil je vanavond misschien met mij praten ((*huilt*)). Ik wil gewoon dingen
 14. zeggen, maar ik durf het al zo lang niet. Ik merk altijd [onverstaanbaar] niet meer
 15. thuis wil komen [onverstaanbaar]
 16. GHV: Nou dat is prima. Ik vind het prima om erover te praten. Volgens mij hoeft je nergens
 17. bang voor te zijn. In het ergste geval [onverstaanbaar] je dwars zitten. Dus denk daar
 18. goed over na

Fragment 22 – GH3, 27-11-2013, 5: 02.55-05.00

1. GHM: Maar wat is nou de ..., Mo?
 2. Pj17: ... Als je tl niet hebt gehaald.. als je het wel hebt gehaald en je wilt nog HAVO
 3. doen, kan je het daar doen.
 4. GHM: Oke.
 5. Pm17: Nou dan ga ik hierna HAVO doen, nee grapje haha.
 6. GHM: Dat kan.
 7. Pm17: Dat kan ik shaken... [onverstaanbaar]... kom op hé! Zo slim ben ik nu ook weer
 8. niet hoor.
 9. GHM: Na, waarschijnlijk zal je het best wel halen alleen zal je er iets langer over gaan
 10. doen.
 11. GHV: Ik weet zeker dat je het kan halen.
 12. Pm17: Ik weet zeker van niet.
 13. GHV: Dan moet je je mobiel weg leggen.
 14. Pm17: Willy dat heeft daar niks mee te maken.
 15. GHV: Nee dat heeft daar niks mee te maken ((*cynisch*))
 16. GHM: Tuurlijk wel als je een HAVO diploma wil halen dan moet je echt een paar uur
 17. per dag leren.
 18. Pm17: Ik word echt niet slimmer door mijn telefoon weg te leggen hoor.
 19. GHV: Ik denk het wel.
 20. GHM: Je wordt niet slimmer door hem weg te leggen maar je hebt tijd over om te
 21. leren. Dat is het.
 22. GHV: Je doet niets.
 23. Pm17: Ja maar weet je hoeveel stof HAVO is?
 24. GHV: Je haalt je kappersopleiding nog niet eens zo.
 25. Pm17: Oké, als jij dat wil denken veel plezier.
 26. GHV: Hoezo veel plezier?
 27. Pm17: Ik ga gewoon mijn kappersopleiding halen hoor
 28. GHM: Jij draait het om, wij zeggen je kunt ook HAVO halen maar dan moet je er wel
 29. tijd en energie in steken.
 30. GHV: Maar jij vindt je telefoon belangrijker.
 31. Pm17: Volgens mij kan ik met HAVO niet zo veel als kapper of wel?
 32. Pj17: Wat een onzin, zij kan toch nooit HAVO doen.
 33. GHM: Iedereen kan HAVO halen alleen zullen sommige mensen er alleen wel 10 jaar
 34. over doen.
 35. Pm17: Ik zou wel graag niveau 4 willen doen.
 36. Pj17: Ik heb gewoon een jongen in mijn klas zitten Sander en die heeft het niet
 37. gehaald.
 38. GHM: Ja maar dat wil niet zeggen dat hij het niet over een aantal jaar alsnog kan
 39. halen. Soms ben je te vroeg en je moet keuzes maken en daar gaat het vaak
 40. om. Als je je HAVO diploma wil halen moet je echt elke dag leren dan kan je
 41. niet zeggen ik doe vandaag een half uurtje en morgen niks. Elke dag opnieuw
 42. moet je leren.

In bovenstaande fragmenten is een correctie gevolgd door een uitleg te lezen. In fragment 7 begint het gesprek gelijk met de gezinshuisvader die een correctie geeft. Vervolgens legt hij aan de

gezinshuisjongere uit waarom hij haar corrigeert. In fragment 22 nemen zowel gezinshuisvader als gezinshuismoeder deel in de correctie en gaan hierover in gesprek met de gezinshuisjongere. De gezinshuisjongere gaat tegen de correctie in, waarop een uitleg van de ouders volgt over waarom zij vinden dat zij gelijk hebben. In beide fragmenten is er veel ruimte voor de perspectief van de gezinshuisouders. Zij verwoorden wat zij van het gedrag van de gezinshuisjongeren vinden en spreken hun verwachtingen hierover uit. Met name in fragment 22 neemt de gezinshuisjongere veel ruimte in voor haar perspectief, door uitgebreid te reageren op wat de gezinshuisouders zeggen. In fragment 7 is de correctie van de gezinshuisouder wat strakker, maar is er alsnog ruimte voor de puber om haar perspectief te delen, wat ze in regel 13 t/m 15 ook doet. Vervolgens reageert de gezinshuisouder door te zeggen dat zij altijd met hem mag praten, als ze dat wil. Door dit te zeggen, geeft hij de gezinshuisjongere ook ruimte om haar gedachten en gevoelens te delen. In beide fragmenten zijn er dus aspecten van mentaliseren te herkennen doordat er ruimte is voor de perspectieven van zowel de gezinshuisouder(s) als de gezinshuisjongere.

In principe is het zo dat de fragmenten die onder de declaratieve categorie vallen, redelijk veel uitleg over de correctie bevatten (zoals in de fragmenten hierboven). Wat echter ook voorkomt in de videobeelden die bekeken zijn voor dit onderzoek, is dat er een korte uitleg is, maar dat deze alsnog onder de declaratieve categorie geplaatst is, in plaats van de directieve. Hieronder een voorbeeld van een dergelijk fragment:

Fragment 30 - GH5, 16-01-2014, 1, 20.08-20.17

1. J9: Hier komt Emma ((geeft telefoon aan Emma))
2. GHM: Emma
3. Pm13: Ja?
4. GHM: Kom maar even da:ar zitten
5. Pm13: ((staat op)) jaah
6. GHM: Dan kunnen hun hier gaan spelen ja↑?
7. Pm13: Ja (.) hoi mama

In dit fragment geeft de gezinshuismoeder een korte uitleg aan Emma over haar correctie. De correctie is in dit geval dat de moeder zegt dat Emma ergens anders moet zitten bellen en de uitleg hierbij is zodat de anderen daar kunnen spelen. Qua lengte van de uitleg, zou hij onder de directieve categorie kunnen vallen. Toch is er voor gekozen om dit fragment als declaratief te definiëren, omdat de gezinshuismoeder in dit fragment aanvoelt wat Emma nodig heeft. In het transcript is dit niet duidelijk te herkennen, maar in het filmpje is terug te zien dat de gezinshuismoeder Emma naar een ander plekje wijst. Een reden hiervoor zou kunnen zijn dat Emma rustig met haar eigen moeder kan bellen. Door deze aanvoelende manier van reageren, geeft de gezinshuismoeder als het ware ruimte aan de gezinshuisjongere. Ook geeft zij meer uitleg dan in dit transcript te lezen is. De uitleg die in dit transcript te lezen is, is dat de anderen hier verder kunnen spelen. Op basis van de vriendelijke en rustige manier van corrigeren (dat te horen is in het filmpje) kan echter ook gezegd worden dat haar uitleg ook bedoeld is om Emma een plek te bieden waar zij rustig met haar moeder kan bellen. Er is dus meer uitleg dan op het eerste gezicht lijkt. Om deze redenen is ervoor gekozen om dit fragment in de declaratieve categorie op te nemen.

4.5.1 Concluderende samenvatting

Concluderend kan gezegd worden dat wanneer een gezinshuisouder op een declaratieve manier een gezinshuisjongere corrigeert, er meerdere aspecten van mentaliseren naar voren komen; meer aspecten dan wanneer er op een directieve manier wordt gecorrigeerd. Deze aspecten zijn dat er ruimte is voor het perspectief van zowel de gezinshuisouder als de gezinshuisjongere. Er is dus ruimte voor beiden om gedachten, gevoelens en verwachtingen te verwoorden. Ook past de declaratieve

manier van corrigeren bij wat de literatuur zegt over dat gezinshuisjongeren behoefte hebben aan duidelijkheid. De uitleg die de gezinshuishouders geven bij hun correctie, zorgt ervoor dat hun correctie duidelijk wordt en dat de gezinshuisjongeren weten waarom zij worden gecorrigeerd.

4.6 Vragend corrigeren

De derde manier van corrigeren die voorkwam in de bekeken videobeelden, is vragend corrigeren. Deze categorie houdt in dat een correctie begint met een vraag. Denk hierbij aan een voorbeeld als: 'Ben je niet iets vergeten vandaag?'

De conversatie analyse spreekt over 'aangrenzende paren'. Een aangrenzend paar houdt in dat er twee delen zijn binnen een sequentie (een reeks van opeenvolgende woorden binnen een conversatie). Het eerste deel is de start van iets wat gezegd wordt en het tweede deel maakt het compleet. Een voorbeeld van een aangrenzend paar is een vraag. Het eerste deel is in dit geval de vraag zelf en het antwoord op deze vraag, is het tweede deel en tevens datgene wat het compleet maakt. Het is aan de gesprekspartner of hij tijdens het tweede paardeel ingaat op het eerste paardeel. Het is dus aan hem of hij doet wat de eerste persoon in het eerste paardeel aan hem vraagt (Mazeland, 2012). Hetzelfde kan dus gezegd worden over wanneer een gezinshuisouder een gezinshuisjongere corrigeert door middel van een vraag. Daarmee sorteert de gezinshuisouder de gezinshuisjongere al voor om antwoord te geven (door een vraag te stellen). Wanneer dit vergeleken wordt met de opvoedingsstijlen, zoals benoemd onder het kopje 'Directief corrigeren', lijkt dit het meeste op de democratische opvoedingsstijl. Door de optie bij de gezinshuisjongere te laten liggen of hij iets met de correctie doet (door hem op een vragende manier te corrigeren), laat de gezinshuisouder betrokkenheid zien. Ook laat hij controle zien, omdat hij de gezinshuisjongere wel corrigeert en omdat door zijn vragende correctie meestal wel duidelijk wordt wat hij verwacht van de gezinshuisjongere.

Ook binnen deze categorie zijn er duidelijke aspecten van mentaliseren te zien. Ten eerste is er ruimte voor het perspectief van de gezinshuisouder, omdat hij door middel van zijn vragende correctie, zijn gedachten en verwachtingen uitspreekt. Ten tweede is er ruimte voor het perspectief van de gezinshuisjongere, omdat de vragende correctie de gezinshuisjongere ruimte geeft om zijn gedachten en gevoelens te delen.

In de 43 geselecteerde fragmenten voor dit onderzoek, komt de vragende correctie twaalf keer voor. Na de directieve categorie, is dit de meest voorkomende categorie. Vragende correcties zijn dus relatief vaak terug te zien op de videobeelden. Hieronder twee voorbeelden van fragmenten waarin een vragende correctie is te lezen:

Fragment 1 - GH1, 03-11-2013 0 : 17.37-18.09

1. GHV:	Jo [onverstaanbaar] wanneer ga jij je kamer stofzuigen en uh (.) stoffen, dat heb jij
2.	donderdag niet gedaan↑.
3. Pj14r:	Dan doe ik dat zo wel.
4. GHV:	Dat lijkt mij een goed plan. Had jij al stofgezogen en ook een beetje ge uh (1.9)
5.	gestoft Marieke?
6. Pm16:	Hmm ((<i>eet mond leeg</i>)) ik ruim altijd eerst alles op
7. GHV:	Oh je was nog niet klaar
8. Pm16:	en daarna (.) ga ik uh (.) pak ik eerst ga ik stoffen en daarna stofzuigen, want al
9.	dat stof ligt dan op de grond.

Fragment 31 - GH5, 07-01-2014, 0, 21.40- 1: 01.25

1. Pm13: Of ik verbrand jou in leven
2. Pj18: [Onverstaanbaar]
3. GHM: [Hallo] hallo
4. Pm13: Ja?
5. GHM: Waar hebben [we het nou] over Anna?
6. GHV: [Wat is dat voor rare] praat Anna? (2.5)
7. GHM: [Waar] hebben jullie het over?
8. GHV: [Waar] ja
9. pj18: We hadden het over de Chinese kalender en toen kwamen we daar ergens
10. GHV: Ja maar ik vind heel raar met levend verbranden, vind ik een beetje gek, vind je zelf
11. Ook niet↑? Of vind je dat normaal?
12. pm13: ((Schud met haar hoofd 'nee'))
13. GHV: Nee, vind ik heel raar praat, wil ik ook niet
14. GHM: Nee
15. GHV: Raar he (1.5) vind je dat stoer?
16. GHM: Hoe kom je daarbij? (1.0) waar haal je dat vandaan Anna? Waar leer je dat?
17. Pm13: Nergens
18. GHM: Ja maar waarom zeg je dat dan? heb je iets, heb je toch wel ergens gehoord↑
19. Pm13: Nee
20. GHM: Wattan, hoe kom je daar dan op?
21. Pm13: Ja omdat draken kunnen wel vuurspuwen
22. GHV: Ja, dat is zo
23. GHM: Oh draken!
24. Pm13: Ja! ↑
25. Pj18: We hadden het over Chinese kalender
26. Pm13: Jaa
27. GHM: Ooh
28. Pj18: En Anna was in het jaar van de draak geboren
29. Pm13: Ja
30. GHM: O::h bedoel je dat
31. Pm13: Ja ((lacht))
32. GHM: Oh
33. Pj18: En toen maakte zij zeg maar Anna een grapje erover
34. Pm13: Ja
35. Pj18: Want toen hadden we het over dan zou Anna uitgestorven zijn omdat ze een draak 36. was en dan ((maakt handgebaren)) echt eh ((maakt handgebaren))
37. GHM: Oooh↑ nu snap ik het iets beter
38. Pj18: ((lacht)) iets
39. Pm13: En toen zei Aaron zo van ja[onverstaanbaar] want de ridders die zouden jou doden 40. om een prinses te bevrijden nou=
41. J9: =Nee dat zei ik niet=
42. Pj18: =nee had hij niet gezegd, maar wel dat jij een draak was
43. Pm13: Ja omdat ik een draak was dan zou ik zeggen van ja, maar ik kan je nog wel levend 44. verbranden omdat die [vuur kan spuwen]
45. GHM: [Ja:: nee::] nou snap ik het.
46. J9: [Onverstaanbaar]
47. Pm13: Nee [onverstaanbaar] maar kan alsnog vliegen
48. GHM: Ik dacht waar heb je het nou over↑ levend verbranden
49. GHV: Kreeg Anna bijna op haar kop
50. GHM: Jaa ↑

In beide fragmenten begint de correctie met een vraag. In fragment 1 is deze vraag wanneer de gezinshuisjongere zijn kamer gaat stofzuigen, omdat hij dit donderdag niet heeft gedaan. Hier geeft de gezinshuisjongere vervolgens het gewenste antwoord op, wat de gezinshuisvader bevestigt door te zeggen dat hem dat een goed idee lijkt. Vervolgens vraagt de gezinshuisvader aan een andere gezinshuisjongere dezelfde vraag. Zij geeft echter een ander antwoord dan de gezinshuisjongere voor haar. Zij vertelt wat haar perspectief is, namelijk dat zij altijd eerst alles opruimt voordat zij stoft en stofzuigt. Hier reageert de gezinshuisvader rustig op, door te vragen/te stellen dat zij dus nog niet klaar was. Doordat de gezinshuisvader op een vragende manier corrigeert, creëert hij ruimte voor de perspectieven van de gezinshuisjongeren. De tweede gezinshuisjongere aan wie hij de vraag stelt (Pm16), had ook simpelweg hetzelfde kunnen antwoorden als wat de eerste gezinshuisjongere had gedaan, namelijk dat zij dit zo zal doen. Zij deelt echter haar perspectief op schoonmaken, namelijk dat zij altijd eerst opruimt en daarna pas stoft en stofzuigt. Doordat de correctie op een vragende manier is uitgevoerd, kreeg zij ook de ruimte om haar perspectief te delen in haar antwoord. In fragment 31 is iets vergelijkbaars te zien, alleen het gaat wel op een iets andere manier. De gezinshuisouders corrigeren Anna door haar te vragen wat voor rare praat dat is en of ze het normaal vindt waar ze het over heeft. Er is een kleine miscommunicatie tussen Anna en haar gezinshuisouders. Haar gezinshuisouders wisten niet dat het over draken ging, zij hoorden alleen het 'levend verbranden'. Hun correcties zijn daarom mogelijk wat 'feller', wat directer dan de correcties in fragment 1. Toch beginnen de correcties met een vraag en daardoor ontstaat er wel de ruimte voor het perspectief van de gezinshuisjongeren. Uiteindelijk gebruikt niet Anna maar een andere gezinshuisjongere deze ruimte om voor Anna uit te leggen dat het om draken gaat. Doordat de gezinshuisouder een vragende vorm van corrigeren gebruiken, ontstaat er dus de ruimte voor de gezinshuisjongeren om hun perspectief en gedachten te delen. In beide fragmenten zijn er dus duidelijke aspecten te herkennen van mentaliseren, namelijk dat er ruimte is voor zowel het perspectief van de gezinshuisouders als voor het perspectief van de gezinshuisjongeren.

In het beeldmateriaal dat bekeken is voor dit onderzoek, zijn er ook beelden waarop er wordt gecorrigeerd, maar waar deze correctie niet gaat over iets wat de gezinshuisjongere niet mag of juist wel moet doen. Op deze beelden wordt juist gecorrigeerd op een manier waaruit blijkt dat de gezinshuisouders aanvoelen wat een gezinshuisjongere op een bepaald moment nodig heeft.

Hieronder een voorbeeld van een dergelijk fragment:

Fragment 26 - GH4, 08-01-2014, 0: 11.25-12.12

1. GHV: Maar dat zat je wel een beetje dwars hè net?
2. Pj12: Ah ((legt bestek neer))
3. GHV: Hé!
4. Pj12: Huh
5. GHV: Dat zat je net wel een beetje dwars
6. Pj12: Nee
7. GHV: Je je v je vond een beetje vervelend dat je broer zei tegen jou dat dingen je dat
8. soort dingen moet zeggen
9. Pj12: Nee , dat vin, nee
10. GHV: Nee? (.) Maar dat vind je niet leuk
11. Pj12: [Nee]
12. GHM: [(Praat onverstaanbaar tegen iemand anders)]
13. Pj12: Mag ik de appelmoes?
14. GHV: Ja dat mag ((pakt de appelmoes))
15. GHV: Maar dat had Lotte wel in de gaten, goed he van Lize, hé
16. Pj12: Huh
17. GHV: Dat had Lotte wel in de gaten

18. Pj12:	Oh
19. GHV:	Ja dat geeft niet dat is alleen maar goed, ken je nagaan al hoe goed ze jou kent ↑
20. Pj12	°Ja°
21. GHV:	Jaha ↑ ((<i>lucht</i>)) (.) Maar gewoon, he, dit mag je gewoon tegen Lotte zeggen hé
22.	Als je dat vervelend vindt. Van joh ik vind het vervelend wat me broer deed, daar
23.	hou ik niet van. Moet ie niet doen. Na dat hoeft je niet tegen je broer te zeggen,
24.	maar dan wel tegen ons zeggen, dan kan je het toch delen. Hé. Goedzo!

In dit fragment begint de correctie met een vraag, namelijk met: 'Maar dat zat je wel een beetje dwars hè net?' Hier antwoordt de gezinshuisjongere op door 'nee' te zeggen, maar de gezinshuisvader gaat door met soortgelijke vragen stellen. Uiteindelijk verwoordt hij de vraag anders door te vragen of de gezinshuisjongere dat niet leuk vindt, waarop de gezinshuisjongere daar inderdaad 'nee' op zegt (hij stemt uiteindelijk dus in met wat de gezinshuisvader zegt). Vervolgens geeft de gezinshuisvader aan dat de gezinshuisjongere dat best tegen Lotte mag zeggen als hij iets vervelend vindt. Deze vragende correctie gaat dus niet over iets wat de gezinshuisjonger niet of juist wel moet doen, maar is meer aanvoelend van aard. De gezinshuisvader beseft dat de gezinshuisjongere iets niet leuk vond en corrigeert hem op dat hij dit best mag aangeven aan Lotte. Dat deze correctie een vragende correctie is, draagt ook bij aan dat de correctie aanvoelend is. Wanneer de gezinshuisvader bijvoorbeeld een directieve manier van corrigeren had gebruikt, had de gezinshuisvader de gezinshuisjongere bijna opgelegd dat hij iets niet leuk vond. Doordat hij dit echter op een vragende manier deed, had de gezinshuisjongere de ruimte om zijn gedachten hierover te delen, wat hij uiteindelijk deed. Deze vragende correctie heeft veel aspecten van mentaliseren in zich. Ten eerste creëert de gezinshuisvader zowel ruimte voor zijn eigen perspectief als voor het perspectief van de gezinshuisjongere, door hier naar te vragen. Ten tweede voelt de gezinshuisvader aan wat gezinshuisjongere voelt en verwoordt dit ook, wat een belangrijk aspect van mentaliseren is. In dit voorbeeld zijn er veel aspecten van mentalisatie zichtbaar vanuit de gezinshuisvader naar de gezinshuisjongere toe.

Zoals benoemd onder het kopje 'Directief corrigeren', zijn er ook fragmenten waar gezinshuisouders beginnen met één manier van corrigeren en daarna overgaan op een andere manier van corrigeren. Onder dit kopje ging het om een fragment waarin er werd begonnen met een directieve manier van corrigeren. Er zijn echter ook fragmenten waarin gezinshuisouders beginnen met een vragende manier van corrigeren en later overgaan naar een andere manier. Twee voorbeelden hiervan zijn:

Fragment 4 - GH1, 03-11-2013, 8: 12.20-14.22

1. GHV	Nou eh wat goeëd, zo eh, zo uit je zelf?
2.	Moet je niet zo chagrijnig [te kijken [onverstaanbaar]]
3. Pj14	[onverstaanbaar]
4. GHV	Waarom.. nee even serieus waarom? (2)
5.	Waarom um um... je gaat nu heel geïrriteerd op ons doen
6. GHM	Omdat die verslaafd is [en erop gewezen wordt]
7. GHV	[omdat je aangesproken bent] op op wat je uh nu gedaan
8.	hebt]
9. Pj14	Nou, Ans doet de hele tijd al irritant te doen ↑
10. GHV	Waarom? [onverstaanbaar]
11.	Nee dit is niet irritant, dit is aanspreken op je (1) verantwoordelijkheid
12. GHM	Je bent heel de dag niet beneden geweest en die twee keer dat je beneden komt
13.	maak ik het grapje 'oh is je batterij leeg'. Ja dat is gewoon terecht (2)
14.	je hoeft hier echt niet de hele dag gezellig gezinshuisachtig te doen, maaruh er is een
15.	verschil tussen heel de dag gezellig gezinshuisachtig doen of alleen maar
16.	strontchagrijnig beneden zijn en voor jezelf lekker boven de hele tijd te zitten
17.	gamen, tv kijken weet ik veel wat je doet.
18. GHV	Ja maar je wordt nu gewoon op iets aangesproken waar je eerder ↑ op

19. aangesproken
20. bent dat je dit moet regelen. (1) dan moet je gewoon je zaakjes regelen en als je daar
21. op aangesproken wordt, ja, (1) omdat je het niet gedaan hebt, dan is dat heel
22. normaal.

Fragment 13 - GH1, 12-11-2013, 0: 18.58-21.05

1. GHV: Hey en wanneer ga jij aan je:: (.) mens en maatschappij die twee eh er moet
2. daar nog rechten geloof ik iets in en de doodstraf↑ en dat was het?
3. pm16: de doodstraf en ?
4. GHV: thema doodstraf en nog een thema
5. GHM: maar die van de doodstraf had je al af toch↑?
6. Pm16: Doodstraf heb ik al
7. GHM: Daar ben je toen mee bezig geweest
8. Pm16: doodstraf heb ik af
9. GHM: [maar waarom heb je die niet] ingeleverd dan?
10. Pm16: [die moet ik alleen]
11. GHM: Daar ben je al 3 weken geleden mee bezig geweest(.) Heb je hartstikke hard
12. aan gewerkt
13. bioM5: mama::
14. GHV: of was die nog niet helemaal af?
15. Pm16: nou hij was eigenlijk is hij zo goed als, zo goed als af
16. GHM: ben ik? (tegen bioM5)
17. GHV: wanneer ga je die dan afmaken, is misschien wel handig, ik zou eh eventjes
18. zorgen dat je nu
19. Pm16: Dan ga ik die vanavond eh nog de laatste dingetjes opschrijven, mn naam en
20. klas en datum en dan print ik die uit {onverstaanbaar}
21. GHV: Hoeveel werk zit daar nog in?
22. Pm16: kwartiertje, [twintig minuten]
23. GHV: [nou dan moet, dan zou ik dat] zeker vanavond inderdaad
24. Afronden. Is ook fijn hé, als je dingen kan afstrepen zo meteen. En dit is
25. GHM: maar waar, waar is het dan mis gegaan? Daar ben je echt hard mee bezig
26. geweest. Dat weet ik want ik heb jou hier zien werken, je bent op school
27. ermee bezig geweest, je hebt er heel enthousiast over vertelt, wat is er
28. gebeurd [dat dat niet afgekomen is]
29. M5: [jij bent, jij bent]
30. GHM: vergeet je het dan of denk ben je niet tevreden over het resultaat enne denk
31. je dan laat maar of ben je de deadline te laat, ben je hem vergeten mee te
32. nemen voor de deadline en dan
33. Pm16: nee ik was er die dag zelf laat maar zeggen was ik(.) ja weet ik niet eigenlijk
34. [onverstaanbaar]
35. GHV: [want ik had ik ik ik had] begrepen dat
36. PM16: dat ik het al af had laat maar zeggen maar
37. GHV: hoe later je het inlevert hoe ho, hoe lager je [cijfer wordt]
38. GHM: [cijfer]
39. Pm16: ja klopt
40. GHV: dus je moet zorgen dat je die [eigenlijk zo snel mogelijk ingeleverd] wordt
41. Pm16: [alles op tijd inlevert] ja
42. GHV: ja
43. (3.0)
44. GHM: en probeer nou op te letten van waar gaat het mis, want als het misschien
45. Ziet wel in jouw systeem uh als ik het gedaan heb is het klaar, maar het is pas
46. klaar als het ingeleverd is, maar eh zit het hem niet in het maken maar zit het
47. hem in het inleveren, dat je daar gewoon, en dan heeft het te maken met

48.	agenda beheer en dan heb je dus geen hulp nodig bij het maken van je
49.	opdrachten, maar bij het maken, bij het inpakken van je tas. Dat het niet lukt
50.	om ((maakt handgebaar)) weetje en moet je daar een ander maniertje voor
51.	vinden.

In bovenstaande fragmenten is te zien dat de gezinshuisouders eerst met een vragende correctie beginnen en daarna in beide fragmenten overgaan op een declaratieve manier van corrigeren. In fragment 4 begint de correctie op een vragende manier doordat de gezinshuisvader vraagt aan de gezinshuisjongere waarom hij zo chagrijnig kijkt (regel 4). Vervolgens (vanaf regel 12) leggen de gezinshuisouders uit waarom zij de gezinshuisjongere corrigeren, waardoor het verandert naar declaratieve correctie. In fragment 13 gebeurt hetzelfde. De gezinshuisouders beginnen de correctie vragend door aan de gezinshuisjongere te vragen wanneer ze aan haar opdracht gaat zitten over de doodstraf en waarom ze deze nog niet heeft afgemaakt en ingeleverd. Vervolgens leggen zij uit waarom zij haar hierop corrigeren en waarom het belangrijk is om opdrachten af te maken en in te leveren, waardoor de correctie verandert van vragend naar declaratief.

Opvallend is dat alle fragmenten (lees: alle geselecteerde fragmenten voor dit onderzoek) waarin combinaties van verschillende manieren van corrigeren te zien zijn, de tweede manier van corrigeren altijd declaratief is. Onder het kopje 'Declaratief corrigeren' is beschreven dat volgens de literatuur gezinshuisjongeren behoefte hebben aan duidelijkheid. Op basis hiervan kan er voorzichtig geconcludeerd worden dat er gewisseld wordt naar een declaratieve manier van corrigeren, omdat de gezinshuisjongeren behoefte hebben aan uitleg over de correctie. De gezinshuisouders voelen dit aan (bewust of onbewust), waardoor zij wisselen naar een declaratieve manier van corrigeren.

4.6.1 Concluderende samenvatting

Concluderend kan gezegd worden dat wanneer een gezinshuisouder op een vragende manier een gezinshuisjongere corrigeert, er meerdere aspecten van mentaliseren te herkennen zijn. Er is ruimte voor het perspectief van de gezinshuisouder, doordat hij zijn verwachtingen en gedachten verwoordt door middel van een vragende correctie. Er is ook ruimte voor het perspectief van de gezinshuisjongere, omdat de vragende correctie ruimte creëert voor de gezinshuisjongere om zijn gedachten en gevoelens te delen. Ook kunnen vragende correcties gebruikt worden door een gezinshuisouder wanneer hij aanvoelt dat een gezinshuisjongere behoefte heeft aan iets (zoals geschetst in fragment 26). In een dergelijk geval is er sprake van vele aspecten van mentaliseren, omdat de gezinshuisouder aanvoelt wat de gezinshuisjongere voelt en dit ook verwoordt. Tot slot kan er voorzichtig geconcludeerd worden dat combinaties van correcties meestal eindigen met een declaratieve correctie, omdat gezinshuisjongeren behoefte hebben aan duidelijkheid. De gezinshuisouders voelen dit aan, waardoor zij bewust of onbewust overgaan naar een declaratieve manier van corrigeren.

4.7 Humoristisch corrigeren

De vierde manier van corrigeren die gezinshuisouders laten zien, is een humoristische manier van corrigeren. Deze categorie houdt in dat er op een manier wordt gecorrigeerd, zonder dat er een spanningsvolle situatie wordt gecreëerd. Dit kan bijvoorbeeld door een handeling of een verhaal te vertellen die bedoeld is om de gezinshuisjongere aan het lachen te maken. Denk hierbij aan een vaak herhaalde regel overbrengen door middel van een grapje.

In de literatuur is er weinig bekend over humoristisch corrigeren. Er is over humor in combinatie met opvoeding überhaupt niet veel geschreven (Jmouders, z.d.). Orthopedagoge en speltherapeute Henriëtte Mol benoemt dat zij wel humor in haar werk met kinderen gebruikt en dat humor ook in het dagelijkse leven met kinderen en jongeren gebruikt kan worden. Volgens haar kan humor gebruiken een goede manier zijn om spanning te breken. Zij zegt: 'Als je ergens op vastloopt, heb je vaak weinig

ruimte. Je bent gefixeerd op het probleem. Door humor krijg je speelruimte' (Jmouders, z.d.). Ook benoemt zij dat humor een onbewuste reactie is en daarom niet makkelijk eigen te maken is. Het werkt niet als iets van te voren wordt ingestudeerd en dit vervolgens wordt gebruikt tijdens een correctie moment naar een jongere toe. Vaak komt het dan nep over. Humor moet in het moment zelf ontstaan. Naast dat dit een spanningsvolle situatie kan breken, relativeert humor ook. Humor zorgt ervoor dat er afstand genomen kan worden van een eigen perspectief en mening. Tevens kan humor er voor zorgen dat weerstand verdwijnt, wat winstgevend kan zijn in een relatie tussen ouder en jongere (Jmouders, z.d.). Volgens orthopedagoog Mariëlle Beckers is het echter wel belangrijk dat humor pas gebruikt wordt om te corrigeren, wanneer de normen en grenzen duidelijk zijn. Pas wanneer een kind of jongere weet wat wel en niet mag, kan een ouder humor gebruiken om hen hierop te corrigeren (Pijl, 2014).

Wanneer er naar de opvoedingsstijlen benoemd onder het kopje 'Directief corrigeren' wordt gekeken, past deze humoristische manier van corrigeren het meeste bij de democratische opvoedingsstijl. De betrokkenheid van de gezinshuisouders naar de gezinshuisjongeren toe is hoog, omdat er rekening wordt gehouden met dat gezinshuisjongeren niet altijd uit de voeten kunnen met een strenge correctie. Tevens is de controle ook hoog, omdat er wel wordt gecorrigeerd.

In deze categorie zijn er ook aspecten te zien van mentaliseren. Het feit dat gezinshuisouders zich inleven in de gezinshuisjongeren door zich te bedenken dat zij niet altijd behoefte hebben aan een strenge correctie, is al een groot aspect van mentaliseren. Door humor te gebruiken, ontstaat er ruimte voor de gezinshuisjongeren om ook hun perspectief te delen. Tevens verwoorden gezinshuisouders hun eigen perspectief, door uit te spreken wat zij verwachten van de gezinshuisjongeren (door middel van een humoristische correctie).

Van de 43 geselecteerde fragmenten voor dit onderzoek, zijn er vier fragmenten die over een humoristische correctie gaan. Met deze vier fragmenten, staat deze categorie op de één na laatste plek van hoe vaak elke categorie voorkomt. Hieronder twee voorbeelden van deze fragmenten:

Fragment 15 - GH2, 27-11-2013, 3: 10.18-10.54

1.	Pj(14)	Oe. Ik ga naar voetbal.
2.	GHV	Hé uh Alex jongen.
3.	GHM	Helemaal goed jongen. Heb je alles uhh compleet?
4.	Pj14	Ja.
5.	GHM	Ja.
6.	Pj14	Alles (onverstaanbaar).
7.	GHV	Echt alles?
8.	Pj14	Echt alles.
9.	GHM	Echt à::lles?
10.	Pj14	Echt alles
11.	GHV	Portemonnee bij je?
12.	GHM	Wauw!
13.	Pj14	Huh?
14.	GHV	Portemonnee bij je?
15.	Pj14	Nee.
16.	GHM	Dat heb je toch niet nodig?
17.	GHV	Fietspomp.
18.	Pj14	Ja.
19.	GHV	Uhh bandenplakuhspul als je lekke band krijgt
20.	Pj14	Uhh nee uhh.
21.	GHV	Zie je heb je niet alles. Nààh.
22.	Pj14	Nee (onverstaanbaar) niet alles.

Fragment 16 - GH2, 04-11-2013, 0, 06.55-07.44

In dit fragment gaat het om een elfjarige, maar er is ervoor gekozen om dit fragment toch te gebruiken, omdat hij op dezelfde manier bejegend lijkt te worden als een twaalfjarige.

1. Biozoon: ((Steekt tong uit naar Christiaan (pj11))
2. (Christiaan doet het waarschijnlijk terug, niet te zien op de beelden)
3. GHV ((Komt binnen)) [onverstaanbaar]
4. Biozoon: Hij zit de hele tijd zijn tong naar me uit te steken=
5. pj11: =Ja jij ook
6. Biozoon: Helemaal niet!
7. Pj11: Echt wel!
8. Biozoon: Echt niet
9. Pj11: Echt wel!
10. GHV: Wat is er jongens?
11. Hij zit de hele tijd zijn tong naar me uit te steken
12. Pj11: Ja jij ook zelf
13. Biozoon: Heel niet
14. Pj11: Heel wel
15. GHV: ((Wijst naar de camera)) dat kan ik zo eventjes eh bekijken op de camera.
16. Kan ik zo terugspoelen, dan weet ik precies [onverstaanbaar]
17. Biozoon (((Lacht)))
18. Pj11: (((Lacht)))
19. GHV: Jaha ((gaat zitten))
20. Biozoon: Ja ja ((lacht))
21. GHV: Jaha(.) zo is het, jaha, had je niet gedacht he. ((kijkt biozoon aan)) daar had
22. je even niet aan gedacht , slim he. ((Kijkt pj11 aan)) Nee we hoeven ook niet
23. meer uit te dagen
24. Pj11 of biozoon: Uhu
25. Biozoon: Sorry

Bovenstaande fragmenten zijn beide fragmenten waarin een correctie wordt gegeven waarbij gebruikt gemaakt wordt van humor. In fragment 15 wordt dit gedaan door meerdere keren op een soms overdreven manier te vragen of de gezinshuisjongere alles bij zich heeft. Het lijkt erop dat deze gezinshuisjongere vaker iets van zijn spullen vergeet en de gezinshuisouders op een humoristische manier hem hierop willen wijzen en willen checken of hij dit keer wel alles bij zich heeft. Wanneer zij dit hadden gedaan op een niet humoristische manier, was er de kans geweest dat dit irritatie bij de gezinshuisjongere had opgeleverd, omdat hij waarschijnlijk dit vaker van zijn gezinshuisouders hoort. Omdat zij dit echter wel met humor vragen, lijkt het erop dat de gezinshuisjongere niet erg geïrriteerd is. Hij reageert in ieder geval niet geïrriteerd en beantwoordt de steeds herhaalde vragen. In fragment 16 worden een biologische zoon en een gezinshuisjongere humoristisch gecorrigeerd doordat de gezinshuisvader zegt dat zij op beeld staan en dat hij zo kan terugkijken wat er precies is gebeurd. Dit zegt hij op een humorvolle manier, waardoor de spanning tussen de twee gezinshuisjongeren gebroken wordt. Dit is te zien doordat de twee gezinshuisjongeren beiden lachen. In beide fragmenten is te zien dat door de humor die gebruikt wordt tijdens de correctie, de spanning wordt gebroken. In fragment 15 zorgt de speelse manier van herhaaldelijk iets vragen aan de gezinshuisjongere, dat de spanning bij hem niet oploopt. In fragment 16 zorgt de grappige maar terechtwijzende opmerking van de gezinshuisvader dat de spanning tussen de twee gezinshuisjongeren wordt gebroken. In beide fragmenten is er sprake van mentaliseren, doordat in beide fragmenten humor wordt gebruikt door de gezinshuisouders ten behoeve voor de gezinshuisjongeren. De gezinshuisouders schijnen zich in te leven in de gezinshuisjongeren en te bedenken dat zij geen behoefte hebben aan een strenge correctie.

Zij hadden immers de gezinshuisjongeren ook op een strengere manier kunnen corrigeren, maar hebben ervoor gekozen om in plaats hiervan een humoristische manier te gebruiken. Door de luchtigheid waarmee deze manier van corrigeren gepaard gaat, ontstaat er ruimte voor het perspectief van de gezinshuisjongeren.

Tot slot, nog een laatste fragment om te laten zien dat humor ook heel kort gebruikt kan worden in een correctie:

Fragment 39 - GH1, 03-11-2013, 0: 05.07-05.20

1.	GHV	He Kasper, leef jij ook nog!
2.	Pj14	Ja
3.	GHM	Is de batterij van je telefoon leeg, dat je beneden komt.
4.	Pj14	Uhhh
5.	GHM	Uhh leuk ben ik he
6.	Pj14	Nee
7.	GHM	Ow
8.	GHM	Ik vond het echt een wereldgrap. Ik vond het een wereldgrap

In bovenstaand fragment zit heel veel in één zin die gebruikt wordt, namelijk de zin: 'Is de batterij van je telefoon leeg, dat je beneden komt'. Op het eerste gezicht, kan het een normale vraag zijn. Wanneer je kijkt naar de context, wordt het duidelijk dat dit eigenlijk een correctie is dat op een humoristische manier wordt gegeven. Blijkbaar zit de gezinshuisjongere erg veel boven op zijn telefoon en willen de gezinshuisouders duidelijk maken dat hij ook wel eens beneden mag komen. Dit zeggen ze echter niet rechtstreeks, maar door middel van een grap. Zoals hierboven ook al is benoemd, zorgt dit ervoor dat de spanning van de correctie weggenomen wordt. Ook hier is er sprake van mentaliseren, doordat de gezinshuismoeder bewust een humoristische correctie gebruikt, waardoor ze zich lijkt in te leven in de gezinshuisjongere en na te denken over waar de gezinshuisjongere behoefte aan heeft. Al is dit misschien niet iets wat de gezinshuisjongere zo ervaart.

4.7.1 Concluderende samenvatting

Concluderend kan gezegd worden dat wanneer een gezinshuisouder op een humoristische manier een gezinshuisjongere corrigeert, er meerdere aspecten van mentaliseren te herkennen zijn. Het grootste aspect is dat de gezinshuisouders zich te lijken inleven in de gezinshuisjongeren en te bedenken waar de gezinshuisjongeren behoefte aan hebben. Zij kunnen de gezinshuisjongeren ook op een strengere manier corrigeren, maar lijken hier bewust niet voor te kiezen. In plaats daarvan gebruiken zij humor, waardoor de spanning wordt gebroken. Hierdoor ontstaat er ruimte voor het perspectief van de gezinshuisjongeren. Tevens is er ruimte voor het perspectief van de gezinshuisouders, omdat zij door hun humorvolle correctie, wel hun gedachten en verwachtingen uitspreken.

4.8 Indirect corrigeren

De vijfde en laatste manier van corrigeren die voorkwam in de geselecteerde videobeelden, is een indirecte manier van corrigeren. Hiermee wordt bedoeld dat gezinshuisouders een correctie ter sprake stellen door hier met elkaar over in gesprek te gaan in het bijzijn van de gezinshuisjongeren, in plaats van hen op een meer directe manier te corrigeren. Een indirecte correctie is niet een standaard correctie en hoeft niet bewust ingezet te worden als correctie, maar door het bekijken van de beelden werd duidelijk dat deze manier wel gebruikt kan worden als manier van corrigeren. Door het gesprek die de gezinshuisouders met elkaar aangaan, worden hun normen duidelijk. Op de beelden is te zien dat de gezinshuisjongeren deze rustig aanhoren en om deze reden zou het kunnen dat zij deze normen op zichzelf betrekken wanneer zij niet aan die normen voldoen. Op deze manier wordt duidelijk dat zij zich anders gedragen dan de gezinshuisouders willen en daarom is het ook een manier van corrigeren.

De inhoud van deze manier van corrigeren is puur uit de videobeelden ontstaan. Tijdens dit onderzoek is het niet gelukt om hier literatuur over te vinden. Het vermoeden is dat dit komt omdat dit niet een 'officiële' of bekende manier van corrigeren is, zoals bijvoorbeeld 'vragend corrigeren' dit wel is. Vermoedelijk komt deze manier van corrigeren wel vaker voor in de opvoeding, maar heeft dit nog niet een naam gekregen.

Wanneer er naar de verschillende opvoedingsstijlen onder het kopje 'Directief corrigeren' wordt gekeken, past deze categorie ook niet bij één opvoedingsstijl. Deze manier van corrigeren zou waarschijnlijk bij meerdere opvoedingsstijlen kunnen passen.

Van de 43 geselecteerde fragmenten voor dit onderzoek, zijn er drie fragmenten waarin er op een indirecte manier wordt gecorrigeerd. Met deze drie fragmenten, komt deze categorie het minst vaak voor. Hieronder twee van deze fragmenten:

Fragment 2 - GH1, 03-11-2013 1: 02.45-03.30

1. GHM: Heb je de overdracht van het logeerhuis gelezen? Het was erg gezellig dat Jasper er
2. was. Hij zat wel erg vaak op zijn telefoon.
3. GHV: ja die dingen, ik blijf het toch een zorgelijk ding vinden hoor, die mobieltjes.
4. J11: ik ook niet meer
5. GHV: Heel verstandig Timo (1.8) het eh, mensen worden denk ik steeds minder sociaal, de
6. nn nieuwe generatie.
7. GHM: door de sociale media [worden we allemaal een beetje autistisch]
8. GHV: [door de sociale media (.) worden mens] (.) ja

Fragment 23 - GH4: 07-01-2014, 0: 05.28-07.20

1. GHM: Mijn fotoboeken liggen er ook allemaal en leg ze expres niet op de kamers omdat ze
2. Allemaal eh anders kapot gaan. ze kunnen toch gewoon uit de kast blijven, is toch
3. mijn kast, mijn boekenkast
4. GHV: Dit is toch een openbare ruimte
5. GHM: Is toch mijn kast, mijn boekenkast [onverstaanbaar]
6. GHV: [Onze boekenkast]
7. GHM: Ja daar hoeven ze toch niet in te zitten
8. GHV: Ze mogen toch ook in hun dossiers kijken? (.)
9. GHM: Ja maar die liggen toch hier ((knikt naar een hoek)) dan zien we dat toch ook. Ik wil
10. Ook niet dat ze dat zo doen als ik er niet bij ben omdat alles dan overhoop raakt
11. Raakt.
12. GHV: Daar ben ik het niet mee eens.
13. GHM: Als zij, [ze mogen er in kijken] ↑
14. Pj14: [mag ik dan ook geen boek lezen?]
15. pj12: ((lucht))
16. Pj14: [Onverstaanbaar]
17. GHM: straks ben ik alles kwijt heb het allemaal geordend en gaan ze alles door elkaar lopen
18. gooien, dat is toch niet handig.

Bovenstaande fragmenten zijn twee voorbeelden van een indirecte correctie. In fragment 2 benoemt de gezinshuismoeder tegen de gezinshuisvader dat Jasper in het logeerhuis erg veel op zijn mobiel heeft gezeten. De gezinshuisvader reageert hierop door te zeggen dat hij mobieltjes een zorgelijk ding blijft vinden. Hier reageert de gezinshuismoeder vervolgens ook op. Wat in het transcript niet terug te lezen is, maar wel te zien is op de videobeelden, is dat Jasper aanwezig is wanneer dit gesprek plaatsvindt. Wat ook niet te sprake komt (maar wat wel terug te zien is op voorgaande videobeelden) is dat Jasper al vaker gecorrigeerd is op zijn mobielgebruik. Doordat de gezinshuisouder hun

verwachtingen en gedachten uitspreken over iets wat Jasper heeft gedaan (in combinatie met dat hij hier vaker op is gecorrigeerd), wordt hij opnieuw gecorrigeerd, maar dit keer op een andere manier. Dit zeggen ze namelijk niet rechtstreeks tegen hem zelf, maar tegen elkaar, terwijl Jasper er bij zit. Door het gesprek van de gezinshuisouders, worden hun normen over het gebruik van mobieltjes kenbaar. Op het moment dat de normen worden uitgesproken, maken zij kenbaar aan Jasper wat zij van hem verwachten over gedrag dat vaker is gecorrigeerd. Vervolgens laten zij Jasper vrij om te reageren op wat zij zeggen en zij laten hem vrij om in het gesprek te mengen. In dit fragment zijn er verschillende aspecten van mentaliseren te herkennen. Ten eerste verwoorden de gezinshuisouders hun gedachten, verwachtingen en normen, waardoor er ruimte is voor hun perspectief. Ten tweede leggen ze hun uitgesproken norm en verwachtingen niet op aan de gezinshuisjongere en laten ze hem vrij in of hij reageert en deelneemt aan het gesprek of niet. Op deze manier creëren zij ruimte voor het perspectief van de gezinshuisjongere. In dit fragment neemt de gezinshuisjongere echter niet deze ruimte in om zijn perspectief te delen.

In fragment 23 is er ook sprake van een indirecte correctie, maar dan op een andere manier. De gezinshuismoeder geeft aan dat de gezinshuisjongeren uit haar kast moeten blijven en niet aan elkaars fotoboeken moeten zitten. De gezinshuisvader gaat hier tegenin. Hij vindt dat als zij niet aan de fotoboeken mogen zitten, dat deze op een ander plekje moeten liggen. Vervolgens hebben de gezinshuisouders hier een discussie over. Ook dit gesprek is in het bijzijn van de gezinshuisjongeren (wat niet terug te lezen is in het transcript, maar wel te zien is op de videobeelden). De gezinshuisvader neemt het hier als het ware op voor de gezinshuisjongeren die gecorrigeerd worden. Hij verwoordt de gedachten die de gezinshuis kinderen zouden kunnen denken. Ook in dit fragment zijn er aspecten van mentaliseren te herkennen. Ten eerste verwoorden beide gezinshuisouders hun gedachten en verwachtingen op een duidelijke manier, waarmee zij ruimte creëren voor hun eigen perspectief. Ten tweede verwoordt de gezinshuisvader de mogelijke gedachten van de gezinshuisjongeren, waarmee hij inleeft in hun situatie. Ten derde is er in dit fragment nog een ander aspect te herkennen wat niet per se met mentaliseren te maken heeft, maar wel waard is om te benoemen. Doordat de gezinshuisouders een discussie aangaan met elkaar in het bijzijn van de gezinshuisjongeren, laten zij aan hen zien dat discussie iets is wat gewoon gevoerd kan worden en iets is waar je elkaar daarna nog gewoon normaal kan aankijken en weer verder kan leven met elkaar. De kans is groot dat veel gezinshuis kinderen dit niet gewend zijn vanuit hun thuissituatie of verleden, dus is het belangrijk als zij leren dat dit wel kan. Hierin hebben de gezinshuisouders dus een voorbeeldfunctie naar de gezinshuisjongeren toe (Jongepier, Struijk & Helm, 2010).

4.8.1 Concluderende samenvatting

Concluderend kan gezegd worden dat door op een indirecte manier te corrigeren, er verschillende aspecten van mentaliseren te herkennen zijn. Ten eerste ontstaat er ruimte voor de gezinshuisouders om hun perspectief te delen. Ook zorgt de indirecte manier van corrigeren ervoor dat de gezinshuisjongeren vrij worden gelaten in of zij reageren en deelnemen in het gesprek, of niet. Hierdoor krijgen zij ruimte om hun perspectief te delen, maar zijn zij vrij in of ze deze ruimte gebruiken of niet. Ook komt het voor dat wanneer gezinshuisouders met elkaar in discussie zijn over een correctie naar gezinshuisjongeren toe, één van de twee het als het ware op kan nemen voor de gecorrigeerde gezinshuisjongeren toe, doordat hij de mogelijke gedachten en gevoelens van hen verwoordt. Tevens kan een discussie tussen beide gezinshuisouders, gezinshuisjongeren leren dat discussiëren oké is en dat daarna de betrokkenen gewoon samen verder kunnen leven.

4.9 Tot slot

Aan het eind van elk bovenstaand kopje, is er een korte conclusie geschreven over de desbetreffende categorie. Deze korte conclusies worden meegenomen naar het volgende hoofdstuk, waar wij de conclusies van dit onderzoek beschrijven en uiteindelijk antwoord geven op de hoofdvraag.

Hoofdstuk 5. Conclusie

Het vraagstuk waarmee dit onderzoek begonnen is, is met het gegeven dat er in de literatuur en in de praktijk te weinig kennis is over hoe je een goede hechtingsrelatie aan moet gaan tussen gezinshuisouders en gezinshuisjongeren. Mentaliseren is een belangrijke voorwaarde voor een goede hechtingsrelatie (Hermans, 2012). Dit onderzoek heeft zich gefocust op een aspect hiervan, namelijk door te zoeken naar een antwoord op de vraag: ‘Welke rol speelt mentaliseren met betrekking tot het bieden van regels en structuur en hoe wordt het zichtbaar in de interactie tussen gezinshuisjongeren van 12 tot 18 jaar en gezinshuisouders?’ Hiervoor is een literatuurstudie uitgevoerd naar wat gezinshuisjongeren nodig hebben aan regels en structuur en naar wat mentaliseren is en welke rol dit heeft in het bieden van regels en structuur. Daarnaast is er gebruik gemaakt van de conversatieanalyse om in kaart te brengen hoe gezinshuisouders het bieden van regels en structuur vanuit een mentaliserende houding in de praktijk brengen.

5.1 Regels en structuur

Door deelvraag één ‘*Wat zegt de literatuur over wat jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar nodig hebben in gezinshuizen qua regels en structuur?*’ te onderzoeken, is gebleken dat er veel informatie te vinden is over wat jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar nodig hebben aan regels en structuur. Er is echter weinig tot geen literatuur te vinden over pleegkinderen en of nog specifieker over gezinshuisjongeren. Wat wel bekend is, is dat juist zij extra behoefte hebben aan duidelijkheid, structuur en grenzen, omdat in veel gevallen zij dit niet hebben geleerd en/of meegekregen als kind. Duidelijkheid van gezinshuisouders naar gezinshuisjongeren toe, draagt bij aan veiligheid en vertrouwen tussen beiden. Dit laatste draagt bij aan het succes van een plaatsing (Molenaar, 2013). Over hoe gezinshuisouders dit concreet kunnen bieden, is echter niet veel geschreven in de literatuur. Het is wel bekend dat hulpverlening op maat erg belangrijk is, denk hierbij aan het afstemmen van de regels op de individuele gezinshuisjongere (Molenaar, 2013) en leeftijdsadequate grenzen/regels stellen (Yperen, 2009). De grenzen die opvoeders kunnen stellen zijn onder te verdelen in drie groepen, namelijk: grenzen op het gebied van veiligheid, grenzen die te maken hebben met de behoeftes van de opvoeder en grenzen die te maken hebben met waarden en normen (KopOpOuders, 2011). Concrete informatie en handvatten voor gezinshuisouders mist echter nog.

5.2 Mentalisatie

Door deelvraag twee ‘*Wat zegt de literatuur over wat mentaliseren is en welke rol het heeft in het bieden van regels en structuur?*’ te onderzoeken, is duidelijk geworden dat mentalisatie een bewustwording is van mentale toestanden bij jezelf en bij anderen (Allen, Fonagy & Bateman, 2008). Tevens zeggen Allen, Fonagy en Bateman (2008, p. 21):

Mentaliseren is een onmisbaar bestanddeel van het zelfbewustzijn, en daarmee essentieel voor zelfregulatie, inclusief het omgaan met sterke emoties; in relatie tot anderen is mentaliseren cruciaal voor het tot stand brengen van gezonde interpersoonlijke relaties en vooral voor de ontwikkeling en instandhouding van veilige-gehechtheidsrelaties.

Mentalisatie in combinatie met het bieden van regels en structuur is zichtbaar wanneer gezinshuisouders zich inleven in de gezinshuisjongeren en nadenken over de gedachten, behoeften en gevoelens van de gezinshuisjongeren en op basis hiervan regels en structuur bieden. Door enerzijds een te grote focus op mentalisatie door inleving in de gezinshuisjongere en hierdoor weinig nadruk te leggen op het bieden van regels en structuur, kan de gezinshuisjongere gebrek ervaren aan veiligheid die door regels en structuur geboden kan worden. Anderzijds is een te grote focus op het bieden van

regels en structuur ook een vorm van onveiligheid, vanwege het gebrek aan inleving en mentalisatie. Met andere woorden: van belang in de opvoeding is dat gezinshuisouders aanvoelen en inspelen op de behoeften van gezinshuisjongeren en daarop regels en grenzen aanpassen. Op deze manier is er een balans tussen de twee bovengenoemde voorwaarden voor veiligheid en wordt er tegelijkertijd hulpverlening op maat geboden. Dit is, zoals eerder genoemd, belangrijker als het gaat om regels en grenzen bieden aan gezinshuisjongeren.

5.3 Praktijk

Met deze informatie vanuit de literatuur is er vervolgens gekeken naar het beeldmateriaal aan de hand van de conversatieanalyse. Aan de hand van deze onderzoeksmethode is deelvraag drie *'Hoe bieden de gezinshuisouders die te zien zijn op de videobeelden structuur en stellen zij regels vanuit mentalisatie en hoe wordt dit zichtbaar?'* onderzocht. De focus lag hierbij op hoe gezinshuisouders corrigeren en aan de hand daarvan werd er gekeken naar de mate van mentalisatie. Er zijn vijf manieren van corrigeren ontdekt, namelijk: directief, declaratief, vragend, humoristisch en indirect corrigeren.

5.3.1 Directief corrigeren

Wanneer de gezinshuisouder directief corrigeert zijn hierbij enkele aspecten te herkennen van mentalisatie. Deze zijn met name terug te zien in de korte toelichting die gezinshuisouders geven bij hun correctie. Op deze manier verwoorden zij hun gedachten en gevoelens en creëren zij zo ruimte voor hun eigen perspectief, wat een aspect van mentaliseren is. Er kan voorzichtig geconcludeerd worden dat wanneer gezinshuisouders willen dat gezinshuisjongeren iets wel of niet doen, directief corrigeren een effectieve manier hiervoor is.

5.3.2 Declaratief corrigeren

Binnen de categorie declaratief corrigeren komen er meerdere aspecten van mentaliseren naar voren. Er is hierbij meer ruimte voor zowel de gezinshuisouders als gezinshuisjongeren om hun gedachten, gevoelens en hun verwachtingen te verwoorden. Vanuit de literatuur werd duidelijk dat gezinshuisjongeren behoefte hebben aan duidelijkheid (Molenaar, 2013). Via declaratief corrigeren wordt deze duidelijkheid gecreëerd, omdat er een uitleg bij is met daarbij ruimte voor de gezinshuisjongere om te reageren.

Wanneer gezinshuisouders combinaties van manieren om te corrigeren gebruiken, eindigen deze meestal met een declaratieve correctie. Een mogelijke reden hiervoor is dat gezinshuisjongeren behoefte hebben aan duidelijkheid en gezinshuisouders dit bewust of onbewust aanvoelen. Ook dit is een aspect van mentaliseren.

5.3.3 Vragend corrigeren

Ook bij vragend corrigeren zijn er meerdere aspecten van mentaliseren te herkennen. Deze komen terug in dat er ruimte is voor zowel het perspectief van de gezinshuisouders als de gezinshuiskinderen, waardoor er ruimte is voor de gedachten, gevoelens en verwachtingen van beide kanten. Een extra aspect van mentalisatie kan bij vragend corrigeren voorkomen, wanneer de gezinshuisouder aanvoelt dat een gezinshuisjongere behoefte aan iets heeft en dit verwoordt in zijn vragende correctie.

5.3.4 Humoristisch corrigeren

Bij humoristisch corrigeren lijkt het grootste aspect van mentaliseren te liggen op het gebied van inleving. De gezinshuisouders lijken zich in te leven door zich te bedenken waar de gezinshuisjongeren behoefte aan hebben. Zo kiezen zij ervoor om deze manier toe te passen in plaats van een strengere correctie. Op deze manier kan de spanning doorbroken worden en kan er ruimte ontstaan voor beide perspectieven. De gezinshuisjongere wordt wel toegesproken waardoor de gezinshuisouders hun

verwachtingen kunnen benoemen, maar dit gebeurt niet op een strenge en meer directe manier van corrigeren, zoals bij bijvoorbeeld bij een directieve correctie. Vanuit het perspectief van de gezinshuisjongere is het mogelijk dat deze manier van corrigeren dus minder ‘zeurend’ overkomt.

5.3.5 Indirect corrigeren

Bij indirect corrigeren komen er verschillende aspecten van mentaliseren terug. Bij deze categorie is er ruimte voor het verwoorden van de gedachten, gevoelens en verwachtingen van zowel de gezinshuisouders als de gezinshuisjongeren. De indirecte manier van corrigeren laat de gezinshuisjongeren vrij in of zij reageren op de gezinshuisouder, waardoor de keuze aan hen is om deze ruimte in te nemen. Wanneer er een discussie tussen de gezinshuisouders ontstaat over een correctie die één van hen naar een gezinshuisjongere, is er ook sprake van mentaliseren. Vaak neemt één van de gezinshuisouders het op voor de gezinshuisjongeren, waardoor hij zich inleeft in hen en mogelijke gedachten en gevoelens van hen verwoord. Tevens leert een discussie tussen de gezinshuisouders aan de gezinshuisjongeren dat het oké is om te discussiëren en dat de betrokkenen daarna gewoon samen verder kunnen leven.

5.4 Vergelijking literatuur en praktijk

Wanneer de drie groepen van grenzen vanuit de literatuur (die benoemd zijn onder kopje ‘5.1 Regels en structuur’) worden vergeleken met de videobeelden, zien wij dat deze drie groepen inderdaad terugkomen in de praktijk. De definitie van mentaliseren (zoals beschreven in hoofdstuk drie), komt echter niet of nauwelijks voor in de praktijk. Aspecten hiervan kwamen echter wel regelmatig terug. De vraag die wij hierbij stellen, is of het wel logisch is om mentaliseren zoals gedefinieerd in hoofdstuk drie, toe te passen in het dagelijkse leven van een gezinshuis op gebied van het bieden van regels en structuur. Wat wij op de videobeelden zien, is dat de aspecten van mentaliseren in combinatie met het bieden van regels en structuur, effectief werkt. Tevens liep geen één correctie uit de hand. Met andere woorden: de praktijk ziet er op gebied van mentaliseren in combinatie met het bieden van regels en structuur anders uit dan wat er beschreven staat in de literatuur. De vraag die op basis hiervan gesteld kan worden, is of de literatuur wel gericht is op de praktijk van interacties in gezinshuizen.

5.5 Beantwoording hoofdvraag

Vanuit de bovenstaande deelvragen werd duidelijk dat mentaliseren een rol speelt in het bieden van regels en structuur. Dit wordt zichtbaar door het inleven in de gezinshuisjongeren en het benoemen van gevoelens, gedachten en gevoelens door de gezinshuisouders. Wat duidelijk is geworden, is dat optimaal mentaliseren in het bieden van regels en structuur weinig tot niet voorkomt in het bieden van regels en structuur. Wel kwamen bij de verschillende manieren van corrigeren steeds enkele of meerdere aspecten terug van mentaliseren. Vanuit de literatuur werd al duidelijk dat gezinshuisjongeren zowel aan duidelijkheid (Molenaar, 2013) als aan inleving (Allen, Fonagy & Bateman, 2008) behoeften hebben. Dit kwam ook terug in de videobeelden. Verder is het duidelijk geworden dat in de praktijk mentaliseren er anders uit ziet dan in de literatuur beschreven wordt. De vraag die hierbij gesteld kan worden, is of wat er in de literatuur hierover beschreven wordt, wel op de praktijk gericht is.

Opvallend is dat er meerdere manieren aanwezig zijn van corrigeren, maar dat er over twee manieren van corrigeren weinig of geen literatuur te verkrijgen is. Dit is opvallend, omdat deze manieren wel gebruikt worden in de praktijk en ook bevorderlijk lijken voor de gezinshuisjongeren.

Hoofdstuk 6. Aanbevelingen

6.1 Concrete handvatten creëren

Door dit onderzoek is inzicht verkregen in hoe gezinshuisouders regels en structuur bieden in combinatie met mentaliseren. Onduidelijk is of de gezinshuisouders bewust de verschillende manieren van corrigeren inzetten. Daarom is onze aanbeveling om samen met hen het gesprek hierover aan te gaan. Op basis van zowel deze gesprekken als de resultaten van dit onderzoek en de vervolgonderzoeken, is onze aanbeveling om concrete handvatten hierover te schrijven voor gezinshuisouders in het algemeen. Op deze manier zal er meer algemene kennis komen over hoe gezinshuisouders concreet regels en structuur kunnen bieden aan gezinshuisjongeren, op een mentaliserende manier, die de hechtingsrelatie bevordert.

6.2 Vervolgonderzoeken

Een andere aanbeveling is om vervolgonderzoeken te starten. Hieronder worden de onderwerpen voor de vervolgonderzoeken toegelicht.

- Door dit onderzoek zijn er twee vormen van corrigeren aan het licht gekomen waarover amper tot geen literatuur te vinden is, namelijk: humoristisch en indirect corrigeren. Wij zijn echter van mening dat dit wel twee goede vormen van corrigeren zijn bij gezinshuisjongeren, omdat het op de videobeelden zichtbaar was dat deze manieren van corrigeren efficiënt zijn.

- Daarnaast is het onderwerp 'regels en structuur' erg breed en is het deelonderwerp 'structuur' minder aan de orde gekomen. Onze focus heeft voornamelijk gelegen op regels, correcties en grenzen. Dit is een aspect van structuur, omdat door regels, correcties en grenzen te bieden, er ook structuur geboden wordt. Er zijn echter meerdere aspecten van structuur. Deze aspecten zijn verder niet onderzocht, omdat er simpelweg geen tijd voor was. Wij zijn van mening dat daar nog meer uit te halen is.

- Er zijn voor dit onderzoek veel videobeelden beschikbaar gesteld. Helaas zijn die niet allemaal geanalyseerd, omdat hier wederom geen tijd voor was. Onze aanbeveling is dat er aan de hand van de overige videobeelden nog meer onderzoek wordt gedaan naar de verschillende manieren van corrigeren, omdat de kans groot is dat door deze nieuwe beelden, informatie toegevoegd kan worden.

Hoofdstuk 7. Discussie en product- en procesevaluatie

In dit hoofdstuk wordt het onderzoek geëvalueerd en vanuit de evaluatie komt de discussie voort.

7.1 Productevaluatie

Beschikbaarheid materiaal

Voor dit onderzoek hadden wij veel materiaal tot onze beschikking, zoals ruim aanbod beeldmateriaal, bepaalde boeken buiten de mediatheek en bibliotheken om en toegang tot internetbronnen die anders voor ons niet toegankelijk waren. Via onze opdrachtgever hebben wij toegang gekregen tot voor ons niet beschikbare bronnen, zoals Engelse artikelen. Deze bronnen hebben voor meer diepgang gezorgd in zowel de literatuurstudie als de conversatieanalyse.

Tijd

Voor dit onderzoek was voldoende materiaal aanwezig, namelijk 300 uur aan videobeelden. Ondanks het feit dat wij vele dagen aan het bekijken van videobeelden hebben gewijd, was er helaas door het tijdpad dat er was, niet voldoende tijd om dit allemaal te bekijken. Hierdoor bestaat er een kans dat wij nuttige aanvullende informatie hebben gemist, dat wij niet hebben meegenomen in dit onderzoek. Ook is er tijd verloren doordat het nooit zeker is of op delen van videobeelden, bruikbaar materiaal te vinden is. Het is bij ons voorgekomen dat er een gehele dag is gespendeerd aan het bekijken van beelden, maar dat er uiteindelijk geen bruikbaar fragment is gevonden. Het bekijken van de beelden kostte veel tijd.

Videobeelden

Voor dit onderzoek beschikten wij over een ruime hoeveelheid beeldmateriaal, die opgenomen zijn bij zes gezinshuizen die bekend staan als 'good practices' (gezinshuizen waarin het goed gaat met de gezinshuisjongeren). De beelden die bekeken zijn bij deelvraag drie, zijn beelden van drie uur per dag, namelijk van 16.00 uur tot 19.00 uur. Er is voor deze tijden gekozen omdat tijdens deze uren de avondmaaltijd plaatsvindt en op deze momenten de meeste gesprekken plaatsvinden. De beelden zijn om deze reden momentopnames, waardoor niet alles zichtbaar wordt wat er die dag gebeurd is of gaat gebeuren. Om deze reden wisten wij als onderzoekers niet altijd de context van bepaalde fragmenten, waardoor wij soms een deel moesten interpreteren. Dit kan voor enige subjectiviteit in ons onderzoek zorgen. Zoals eerder vermeldt, hebben wij de objectiviteit proberen te waarborgen door zoveel mogelijk fragmenten samen met de onderzoeksgroep te bespreken.

Verstaanbaarheid

Soms waren de mensen op de videobeelden slecht te verstaan. Dit kwam bijvoorbeeld doordat er veel mensen door elkaar heen praatten, waardoor niet alle woorden te verstaan waren. Bij één van de gezinshuizen, stond de radio altijd aan. Ook hierdoor was niet alles te verstaan wat er aan tafel werd gezegd. Het gevolg hiervan was dat wij niet alle fragmenten hebben kunnen gebruiken, omdat wij bepaalde fragmenten niet konden volgen.

Fragmenten per gezinshuis

Wij zijn van mening dat de betrouwbaarheid en validiteit wordt vergroot als wij van alle zes gezinshuizen evenveel input gebruiken voor het onderzoek. Om deze reden is er voor dit onderzoek gebruik gemaakt van fragmenten van alle zes gezinshuizen. Echter werd tijdens het onderzoek duidelijk dat er van bepaalde gezinshuizen meer bruikbare fragmenten te vinden waren, ondanks dat er per gezinshuis evenveel beelden zijn bekeken. Van de 43 geselecteerde fragmenten voor dit onderzoek, zijn er om deze reden meer fragmenten van bepaalde gezinshuizen dan van anderen.

Bijdrage werkveld

Dit onderzoek maakt deel uit van een promotieonderzoek. De kans is dus groot dat (een deel van) dit onderzoek gebruikt zal worden voor een groter geheel.

Verder is de onderzochte en verkregen informatie bruikbaar voor gezinshuisouders in Nederland, omdat er nog weinig tot geen onderzoek is gedaan naar dit onderwerp. Dit was ook de reden waarom er een promotieonderzoek is gestart over het grotere geheel. Zoals eerder beschreven, is er van twee vormen van corrigeren (humoristisch en indirecte corrigeren) weinig tot geen informatie beschikbaar, terwijl wij deze vormen van corrigeren wel op een positieve manier terug hebben zien komen in de beelden/praktijk. Dit vinden wij een interessante ontdekking. Er kan dus gezegd worden dat op dit gebied een kans ligt.

Het grote geheel

Wij als onderzoekers realiseren ons dat gezinshuisouders met veel meer te maken hebben in de opvoeding dan alleen met het bieden van regels en structuur (vanuit mentalisatie). Wij beseffen dat ons onderzoek slechts een klein deel is van het grotere geheel. Wij beseffen dit, omdat zelfs de onderzoeksgroep zich al richt op drie verschillende aspecten van opvoeden en mentaliseren. Naast ons aspect, is er door hen onderzoek gedaan naar miscommunicatie en lichaamsmentaliteit. Wij denken echter wel dat dit onderzoek een bijdrage levert aan het grotere geheel.

7.2 Procesevaluatie

De werkwijze

Door de conversatie analyse toe te passen is er zeer bewust gekeken naar de verbinding tussen literatuur en de praktijk. Wij hebben als het ware als een spiraal gewerkt. Het kijken van de videobeelden, wisselden wij af met het lezen wat er in de literatuur stond. Wij stelden onszelf de vraag of wat wij op de beelden zagen, ook in de literatuur voorkomt en vice versa. Hierdoor werd het een dynamisch proces; het was als het ware een spiraal tussen de praktijk (de videobeelden) en de literatuur.

Contact met de opdrachtgever

Een positief punt van dit onderzoek was de manier waarop de samenwerking met de verschillende partijen werd vormgegeven. De opdrachtgever was goed bereikbaar en extra overleg met haar was altijd mogelijk. Het lijntje tussen onze afstudeerbegeleider en onze opdrachtgever was kort, waardoor wij eerder dan gepland al een keer met zijn allen om de tafel zijn gegaan om zo op één lijn te komen. Hierdoor is vanaf het begin duidelijk geweest voor alle partijen wat het einddoel was.

Onderlinge samenwerking

Onze samenwerking verliep zeer soepel. Vanaf het begin waren er duidelijke afspraken over de samenwerking gemaakt, zodat wij beiden wisten waar wij aan toe waren. Gedurende het onderzoekstraject hadden wij onze eigen taken. Door elkaars stukken voortdurend te lezen en feedback hierop te geven, stemden wij goed op elkaar af. Hierdoor is het schrijven van het onderzoeksverslag soepel verlopen. Tevens hadden wij steun aan elkaar wanneer de één stress ervaarde. Op deze momenten motiveerden wij elkaar. Ook was er een open en veilige sfeer, waardoor irritaties en dergelijken besproken konden worden.

7.3 Discussie

Terugblik product- en procesevaluatie

Kijkend naar bovenstaande evaluatie, kan er gezegd worden dat de betrouwbaarheid die ingekaderd kon worden is ingekaderd, maar dat er ondanks dat toch gaten te vinden zijn. Zo was de conclusie sterker geweest als er meer beelden bekeken waren. Dit was echter niet mogelijk voor ons qua tijdsplanning. Dit had ook te maken dat wij dagen hadden waarin wij veel beelden hebben bekeken, maar geen bruikbare fragmenten aanwezig waren.

Doordat de beelden momentopnames waren, konden er geen conclusies getrokken worden op basis van de hele hechttingsrelatie die de gezinshuisouders op de beelden aangaan met de gezinshuisjongeren, maar op basis van slechts een deel. Het heeft ons geholpen door hier bewust van te zijn tijdens het kijken.

Zoals ook gezegd is in de evaluatie, lag het gevaar voor eigen interpretatie op de loer, omdat gezinshuisouders geen uitleg bij de fragmenten konden geven. Om deze reden hebben wij onszelf scherp gehouden door fragmenten waar wij beide over te twijfelen te delen in het onderzoeksgroep, zodat er geen gedragen interpretaties en conclusies volgen vanuit de beelden. Ook namen wij geen dingen aan als deze maar één keer op de beelden zagen. Wanneer er zoiets gebeurde dan werd er verder gekeken en extra opgelet op dat bepaalde onderwerp.

Nieuwe onderzoeksmethode

De conversatieanalyse was een nieuwe onderzoeksmethode voor ons. Door les te krijgen van prof. dr. A.J. Koole van de Rijksuniversiteit Groningen over de conversatieanalyse, hebben wij meer verstand gekregen over deze onderzoeksmethode, wat ons hielp tijdens het uitvoeren hiervan en het schrijven van deelvraag drie. Toch was het voor ons zoekende om een goede start te maken, omdat het voor ons beide nieuw was en veel tijd kostte om er achter te komen hoe wij deze methode goed konden toepassen. Op dit punt is het jammer dat dit extra tijd kostte, omdat die tijd ook goed te besteden was bij het bekijken van bijvoorbeeld meer beelden.

Conclusies

Wat in de conclusie benoemd werd is dat de categorie humoristisch amper voorkwam in de literatuur en dat wij deze wel terug zagen in de praktijk. Wij zelf zijn van mening dat dit een goede manier corrigeren is, omdat wij denken dat dit goed bij gezinshuisjongeren past. Uiteraard begrijpen wij dat er soms wel directief gehandeld moet worden, maar wanneer je als gezinshuisouder een vaak herhaalde regel wil benoemen, maar niet wil 'zeuren' tegenover de gezinshuisjongeren is dit een goede oplossing. De gezinshuisjongeren kan zich hierdoor minder aangevallen voelen en zal de gezinshuisouder geen 'zeur' vinden. Wij zijn van mening dat dit zeker de hechttingsrelatie kan bevorderen. Belangrijk om hierbij te vermelden is dat dit onze eigen interpretatie is en wij dit niet zeker weten. Zoals verder is beschreven in de conclusie, is dat de definitie van mentaliseren (zoals beschreven in hoofdstuk drie), nauwelijks of niet voorkwam in de praktijk. Aspecten hiervan kwamen echter regelmatig wel terug. De vraag die wij hierbij stellen, is of wat er in de literatuur beschreven staat over mentaliseren, wel gericht is op de praktijk.

Bereiken onderzoeksdoelstelling

In ons beoogde onderzoeksresultaat in ons plan van aanpak, hebben wij beschreven dat wij meer zicht willen krijgen op hoe gezinshuisouder regels en structuur bieden vanuit een mentaliserende houding. Deze onderzoeksdoelstelling is bereikt. Wij hebben zicht gekregen op hoe gezinshuisouders regels en structuur toepassen vanuit een mentaliserende houding, wat wij in dit onderzoeksverslag hebben beschreven.

Beroepsrelevantie

Ten eerste draagt ons onderzoek bij aan een lopend promotieonderzoek van onze opdrachtgever Ellen

Schep. Uiteindelijk zal dit promotieonderzoek gepubliceerd worden in ons werkveld, waardoor dit onderzoek dus ook een bijdrage aan ons werkveld heeft. Ten tweede is het onderwerp van ons onderzoek zeer actueel. Gezinshuizen zijn steeds meer op komst en vanuit eigen (stage)ervaringen kan er gezegd worden dat gezinshuizen een uitkomst kunnen zijn voor jongeren, wanneer het misloopt in een pleeggezin en een groep niet bevorderlijk voor een jongere is. Ten derde hebben wij een nieuwe onderzoeksmethodiek geleerd en toegepast, wat onze vaardigheden heeft verbreed en wat wij mogelijk in de toekomst nog toe kunnen passen.

Hoofdstuk 8. Literatuurlijst

- Allen, J.G., Fonagy, P., & Bateman, A. W. (2008). *Mentaliseren in de klinische praktijk*. Amsterdam: Nieuwezijds
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V., Velden, T. van der. & Goede, M. de. (2013). *Basisboek Kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (3e druk). Groningen/Houten: Noordhoff
- Baarda, D.B., Goede, M.P.M. de. & Teunissen, J. (2009). *Basisboek kwalitatief onderzoek: handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers
- Baat, M, de, & Berg-le Clercq, T. (2013). *Wat werkt in gezinshuizen*. Geraadpleegd op 4 mei 2017 van [http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Wat-werkt-publicatie/\(311053\)-nji-dossierDownloads-WatWerkt_Gezinshuizen.pdf](http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Wat-werkt-publicatie/(311053)-nji-dossierDownloads-WatWerkt_Gezinshuizen.pdf)
- Bartelink, C. (2013). *Uithuisplaatsing: wat werkt?* Geraadpleegd op 4 mei 2017, van [http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Wat-werkt-publicatie/\(311053\)-nji-dossierDownloads-Watwerkt_Uithuisplaatsing.pdf](http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Wat-werkt-publicatie/(311053)-nji-dossierDownloads-Watwerkt_Uithuisplaatsing.pdf)
- Bruyninckx, W. (2003). De aanpak van oppositioneel opstandig gedrag bij pubers (2). *Psychopraxis*, 5, 162-167. doi: 10.1007/BF03072102
- Casalin, S. (2009) Een kijkje in het hoofd en de leefwereld van pubers. *Psychologie en gezondheid*, 37(5), 311-312. doi: 10.1007/BF03080424
- Combrugge, H. (2009). *Ouders in soorten*. Apeldoorn: Garant.
- Craven, A. & Potter, J. (2010) Directives: entitlement and contingency in action. *Discourse Studies*, 12(4), 419-442. doi: <http://dx.doi.org/10.1177/1461445610370126>
- Daamen, W. (2014). *Ontwikkeling van het pleegkind*. Geraadpleegd op 1 maart 2017 van <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Review-Ontwikkeling-van-het-pleegkind.pdf>
- Gervink, M. (2008). *Mentaliseren binnen de Psychomotorische Therapie* (afstudeerscriptie Hogeschool Windesheim te Zwolle). Geraadpleegd op <https://hbo-kennisbank.nl/record/oai:surfsharekit.nl:29f05b76-77a5-4f02-a888-e71538cd8f53>
- Gezinshuis.com. (z.d.). *Gezinshuizen: kleinschalig en uniek*. Geraadpleegd op 17 januari 2017 van: <http://www.gezinshuis.com/>
- Hermans, T. (2012). *Mentaliseren en hechting*. Geraadpleegd op 22 december 2016, van: <https://psychologenpraktijk.wordpress.com/2012/08/13/mentaliseren-en-veilige-hechting/>
- Hoof, L. van. & Vries, M. de. (2012). *Als opvoeden niet vanzelf gaat: Orthopedagogiek in de praktijk*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff
- Jmouders. (z.d.). *De kracht van humor in de opvoeding*. Geraadpleegd op 24 april 2017 van <https://www.jmouders.nl/ouders/opvoedstijlen/humor-en-cynisme/de-kracht-van-humor-in-de-opvoeding>

- Jolles, J. (2010). *Waarom jongeren steun, sturing en inspiratie nodig hebben tot ver na hun 20e jaar*. Geraadpleegd op 8 maart 2017 van <http://www.hersenenenleren.nl/pdf/100212JollesOpvoeding.pdf>
- Jongepier, N., Struijk, M., & Helm, P. van der. (2010). *Zes uitgangspunten voor een goed pedagogisch klimaat: Pedagogisch handelen in de residentiële zorg*. Geraadpleegd op 2 maart 2017 van <http://www.jeugdkennis.nl/jgk/Artikelen-Jeugdkennis/Zes-uitgangspunten-voor-een-goed-pedagogisch-klimaat>
- Juffer, F. (2010). *Beslissingen over kinderen in problematische opvoedingssituaties: inzichten uit gehechtheidsonderzoek*. Geraadpleegd op de website van Raad voor de rechtspraak: https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Researchmemorandum20106_Beslissingen-over-kinderen-in-problematische-opvoedingssituaties.pdf
- Kessels, J. W. H. (2009). *Omgaan met jongeren: Competentieontwikkeling voor de professional*. Den Haag: Boom onderwijs
- KopOpOuders (2011). *Grenzen stellen*. Geraadpleegd op 8 maart 2017 van <https://www.kopopouders.nl/site/Informatie/Wat%20kan%20ik%20doen/Grenzen%20stellen/>
- Leroy, C. (2007). Pubers. Ontwikkeling en problemen: *Tijdschrift voor psychotherapie*, 33(3), 104. doi: 10.1007/BF03062277
- Mazeland, H. (2012). *Inleiding in de conversatieanalyse* (1e druk, 3e oplage). Bussum: Coutinho.
- Meij, H. (2011, maart). *De basis van opvoeding en ontwikkeling*. Geraadpleegd op 22 maart 2017 van: <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Normale-ontwikkeling-pdftekst.pdf>
- Mol, T. (2013). *Focus op mentaliseren: Een effectieve attitude in de behandeling van de borderline persoonlijkheidsstoornis*. Geraadpleegd op 28 februari 2017 van https://www.ggzvs.nl/Portals/16/pdf_documenten/Publicaties/Praxis%202013/praxis13_mol.pdf
- Molenaar, S.M. (2013). *Jongeren Succesvol Opvangen in een Gezinssetting Risico- en succesfactoren om jongeren van 14 tot en met 18 jaar op te vangen in een pleeggezin of gezinshuis*. (Masterthesis Universiteit Utrecht). Geraadpleegd op <https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/288823/Masterthesis%20Molenaar%2c%20SM-3633411.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Nederlands Jeugdinstituut. (z.d.). *Opvoedstijlen*. Geraadpleegd op 18 april 2017 van <http://www.nji.nl/Achtergronden-Opvoedstijlen>
- Neve, T. (z.d.). *Pubers corrigeren*. Geraadpleegd op 6 april 2017 van <https://www.jmouders.nl/opvoeden/puberteit/pubergedrag/vraag/pubers-corrigeren1>
- Noordegraaf, M., Schep, E. & Koot, D. van de. (2015). *Rapportage video-observaties (deel 2/2): 'Professioneel ouderschap: Interactionele vaardigheden in alledaagse leefsituaties in gezinshuizen'*. Geraadpleegd op de website van professioneel ouderschap: <http://professioneelouderschap.nl/cms/wp-content/uploads/2015/09/Onderzoeksrapportage-fase-2-Professioneel-Ouderschap.pdf>
- <http://professioneelouderschap.nl/cms/wp-content/uploads/2015/09/Onderzoeksrapportage-fase-2-Professioneel-Ouderschap.pdf>

- Oei, T.I. (2010). Verklaringsmodellen voor de ontwikkeling van individu tot persoon. *Mededelingenblad Nederlandse Vereniging voor psychoanalyse* 25(7), 147-153. Geraadpleegd op https://pure.uvt.nl/portal/files/1273685/Oei_Verklaringsmodellen_voor_de_ontwikkeling_van_individu_tot_persoon_101020_postprint_immediately.PDF
- Pijl, M. (2014). *Hoe ga je om met opstandige kinderen? Humor inzetten bij opvoeding*. Geraadpleegd op 24 april 2017, van <https://www.gezondheidenco.nl/106311/opvoeden-met-grapjes/>
- Schaap-Jonker, H. (2011). Gehechtheid, mentaliseren en godsrepresentaties. *Psyche en Geloof*, 22(4) 226-232. Geraadpleegd op http://www.hannekeschaap.nl/media/gehechtheid_mentaliseren_psyche_en_geloof.pdf
- Schep, E. (2014). *Promotievoorstel Hechting in interactie*. Aanvraagformulier promotiebeurs voor leraren 2014. Ede: Auteur
- Schep, E. & Koot, D. van de. (2014). *Rapportage focusgroepen (deel 1/2): 'Professioneel ouderschap: Interactionele vaardigheden in alledaagse leefsituaties in gezinshuizen'*. Geraadpleegd op de website van professioneel ouderschap: <http://professioneelouderschap.nl/cms/wp-content/uploads/2015/09/Onderzoeksrapportage-fase-1-Professioneel-Ouderschap.pdf>
- Smeets, R. (z.d.). *Trauma, opvoedstress en mentaliseren: Het Effect van Mentaliseren in de Relatie tussen Trauma's uit de Kindertijd en Opvoedstress* (Thesis Universiteit van Tilburg). Geraadpleegd op <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=128422>
- Stichting opvoeden. (z.d.). *Hoe ga je om met je eigenwijze puber?* Geraadpleegd op 8 maart 2017, van <https://www.opvoeden.nl/puber/opvoeding-en-gedrag/opvoedtips/omgaan-met-pubers/>
- Teerink, L. (2016). *Mentaliseren*. Geraadpleegd op 22 december 2016, van: <https://lilanteerink.nl/folders/mentaliseren/>
- Vliet, E. J. M. van der. (2013). *Redenen van uitplaatsing van kinderen uit gezinshuizen* (masterthesis Universiteit Utrecht). Geraadpleegd op <http://www.gezinspiratieplein.nl>
- Wubs, J. (2010). Liefde en leiding. Vier verschillende opvoedstijlen. In Diekstra, R. & Hintum, M. van (red.), *Opvoedingscanon. Omdat over kinderen zoveel meer te weten valt* (pp. 122-125). Amsterdam: Bert Bakker.
- Yperen, T. van (2009). Betere ketens. In D. Graas, T. Liefwaard, C. Schuengel, W. Slot & H. Stegge (red.), *De Wet op de jeugdzorg in de dagelijkse praktijk* (pp. 91-110). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Bijlage 1. Kijkkader

Mentaliseren doen wij wanneer wij ons bewust zijn van mentale toestanden bij anderen en bij onszelf.

Voor de koppeling mentaliseren en regels en structuur kijken wij voornamelijk naar hoe de gezinshuisouders bewust zijn van mentale toestanden bij anderen, dus bij de gezinshuisjongeren. Als een gezinshuisouder mentaliseert verklaart hij waarom dingen gedacht en gedaan worden op de manier waarop het gebeurd is met behulp van 'mental states' zoals persoonlijke wensen, behoeften, gevoelens en redenen (Schaap-Jonker, 2011).

Gezinshuisouders kunnen structuur bieden en grenzen stellen vanuit een mentaliserende houding, omdat zij aanvoelen en inspelen op de behoeftes wat pubers nodig hebben.

Concrete kijkwijzer

Fragmenten waarin een gezinshuisouder een regel, grens of correctie geeft aan de gezinshuisjongere, waarbij hij toelichting geeft. Deze toelichting biedt ruimte voor het perspectief van de gezinshuisouder. Ook moet de gezinshuisouder enige ruimte bieden aan de gezinshuisjongere om te reageren (de gezinshuisjongere hoeft dit niet per se te doen), zodat er ook ruimte is voor het perspectief van de gezinshuisjongere. Wij zoeken dus niet naar fragmenten waarin perfect wordt gementaliseerd, maar ook niet waar gezinshuisouders puur een regel, grens of correctie aangeven en verder niets. Wij zoeken naar fragmenten die hier tussenin zitten, waar enkele aspecten terugkomen van mentaliseren. Voorbeelden van deze aspecten zijn: ruimte voor beide perspectieven, gedachten en gevoelens, verwachtingen en eventueel het verwoorden hiervan.

Bijlage 2. Categorieën

Directief: Wanneer een gezinshuisouder een correctie geeft aan een gezinshuisjongere op een directieve manier, waarbij een korte toelichting wordt gegeven. De correctie is richtinggevend en sturend van aard. Belangrijk is om het verschil te zien tussen direct en directief. Wanneer een regel op een directe manier gegeven wordt, is er vaak geen sprake van toelichting en hoeft het niet richtinggevend en sturend te zijn.

Declaratief: Wanneer een gezinshuisouder een correctie geeft aan een gezinshuisjongere en deze uitlegt en eventueel een gesprek hierover aangaat met de jongere.

Vragend: Wanneer een gezinshuisouder een correctie geeft aan een gezinshuisjongere die begint met een vraag.

Humoristisch: Wanneer een gezinshuisouder een correctie geeft aan een gezinshuisjongere op een humoristische manier. Denk hierbij aan een vaak herhaalde regel overbrengen door middel van een grapje. Hiermee wordt een verhaal of handeling bedoeld die er op gericht is om te corrigeren zonder dat er een spanningsvolle situatie wordt gecreëerd. Dit kan door middel van bijvoorbeeld een handeling die bedoeld is om de gezinshuisjongere te laten lachen. Hierdoor wordt de regel wel duidelijk gemaakt, maar niet op een (voor de gezinshuisjongere) 'zeurende' manier.

Indirect: Wanneer een gezinshuisouder een correctie ter sprake stelt door hier in gesprek over te gaan met de andere gezinshuisouder in het bijzijn van de gezinshuisjongere, in plaats van de gezinshuisjongere op een meer directe manier te corrigeren. Op deze manier wil de gezinshuisouder iets duidelijk maken of overbrengen aan de jongere.

**Met 'correctie' wordt in dit geval het grotere geheel bedoeld; regels en grenzen vallen hier dus ook onder.*

Bijlage 3. Codelijst fragmenten

Onderstaan schema geeft een overzicht van welke fragmenten en hoeveel fragmenten zijn gebruikt per categorie.

<i>Directief</i>	<i>Declaratief</i>	<i>Vragend</i>	<i>Humoristisch</i>	<i>Indirect gesprek</i>
40: GH6, 03-02-2014, 6: 10.37-10.54	7: GH1, 06-11-2013, 3: 13.18-14.40	4: GH1, 03-11-2013 8: 12.25-14.30	15: GH2, 27-11-2013, 3: 10.18-10.54	2: GH1, 03-11-2013 1: 02.45-03.30
6: GH1, 1 nov, 5: 11.25-11.52	12: GH1, 05-11-2013, 3, 4.45-7.55	5: GH1, 02-11-2013 3: 11.05-11.30	16: GH2, 04-11-2013, 0, 06.55-07.44	3: GH1, 03-11-2013 3: 17.15-18.10
8: GH1, 15-11-13, 4: 08:34-09:17	21: GH3, 01-12-2013, 2: 19.09-19.38	32: GH6, 27-01-2014, 4: 15.00-16.20	28: GH5, 13-01-2014, 3, 06.17-06.50	23: GH4: 07-01-2014, 0: 05.28-07.20
18: GH3, 25-11-2013, 1: 06.38-09.15	30: GH5, 16-01-2014, 1, 20.08-20.17	35: GH6, 27-01-2014, 5: 01.36-02.16	39: GH1, 03-11-2013, 0: 05.07-05.20	
19: GH3, 25-11-2013, 1: 10.00-10.30	11: GH1, 31-10-2013, 02.30-04.40	34: GH6, 27-01-2014, 4: 21.08 – 5: 00.38		
20: GH3, 25-11-2013, 3: 12.15-12.37	22: GH3, 27-11-2013, 5: 2.55-5.00	17: GH1, 12-11-2013, 0: 8.45-9.20		
25: GH4, 08-01-2014, 1: 06.22-08.20	14: GH1, 12-11-2013, 7: 19.23-21.03	26: GH4, 08-01-2014, 0: 11.25-12.12		
29: GH5, 16-01-2014, 1, 03.42-04.10	42: GH3, 08-11-2013, 7: 04.10-07.55	13: GH1, 12-11-2013, 0: 18.58-einde		
24: GH4 07-01-2013, 0: 08.28-09.02	43: GH6, 12-02-2014, 4, 5.10-13.25	31: GH5, 07-01-2014, 0, 21.40- 1: 01.25		
33: GH6, 27-01-2014, 4: 18.57-20.55		10: GH1, 31-10-2013, 11, 09.30-10.00		
9: GH1, 01-11-2013, 4, 08.10-08.27		41: GH1, 03-11-2013, 3: 01.00-01.13		
36: GH6, 30-01-2014, 8, 09.20-10.10		1: GH1, 03-11-2013 0 : 17.37-18.09		

37: GH6, 30-01-2014,10: 20.25-21.25				
27: GH4, 28-11-2013, 1: 13.15-14.00				
38: GH6, 15-02-2014, 6: 11.35-12.10				

Bijlage 4. Inhoud bronnenboek

Het bronnenboek wordt naast dit onderzoeksverslag ingeleverd. In samenspraak met onze opdrachtgever en afstudeerbegeleider is er besloten om 25 van de 43 fragmenten te transcriberen. Aan de hand van de nummers die per fragment in het bronnenboek staan vermeld, is in bijlage drie terug te vinden onder welke categorie de fragmenten vallen. Hieronder de inhoudsopgave van het bronnenboek, met daarin 25 transcripten en de codes van de overige niet uitgetypte fragmenten.

Fragment code / transcript 1.....	4
Fragment code / transcript 2.....	4
Fragment code / transcript 3.....	4
Fragment code / transcript 4.....	5
Fragment code / transcript 5.....	5
Fragment code 6.....	6
Fragment code / transcript 7.....	6
Fragment code / transcript 8.....	6
Fragment code 9.....	6
Fragment code 10.....	6
Fragment code 11.....	7
Fragment code / transcript 12.....	7
Fragment code / transcript 13.....	8
Fragment code 14.....	9
Fragment code / transcript 15.....	9
Fragment code / transcript 16.....	10
Fragment code 17.....	10
Fragment code 18.....	10
Fragment code / transcript 19.....	10
Fragment code 20.....	10
Fragment code 21.....	11
Fragment code / transcript 22.....	11
Fragment code / transcript 23.....	11

Fragment code 24.....	13
Fragment code 25.....	13
Fragment code / transcript 26.....	13
Fragment code 27.....	13
Fragment code / transcript 28.....	13
Fragment code / transcript 29.....	14
Fragment code / transcript 30.....	14
Fragment code / transcript 31.....	14
Fragment code 32.....	15
Fragment code / transcript 33.....	15
Fragment code 34.....	16
Fragment code 35.....	16
Fragment code / transcript 36.....	16
Fragment code 37.....	16
Fragment code / transcript 38.....	16
Fragment code / transcript 39.....	17
Fragment code / transcript 40.....	17
Fragment code / transcript 41.....	17
Fragment code 42.....	17
Fragment code 43.....	17